

*Edice a materiály***Případ Binovec**

Helena Krejčová – Otomar Krejča ml.

„Kolaborant je ten, kdo dělal víc, než musil.“

Jiří Weiss: Bílý mercedes

Určení tohoto textu nás přinutí konstatovat fakta, o nichž člověk uvažuje i píše s ostychem, zvlášť má-li na paměti, jak jednoznačně se mnohá z nich jevila na počátku seznamování s celkovou problematikou. Čím více poznatků se však hromadí, tím složitější a relativnější je jejich kontext. A stává se stále zřetelnějším, že mnohé skutky a snahy, jevící se jako zločiny pod lupou zcela mimořádné situace, jsou zároveň projevem aktivit a úsilí velmi často běžných i dnes. Jako by se míra vhledu stávala zároveň činitelem, měnícím apriorní zřejmost soudu v užaslý pohled svědka. Proto prosíme, aby bylo vše, co bude následovat, nahlíženo jako snaha o vyjevení, nikoli posuzování toho, co se – snad – nějak podobně událo.

Většina našich znalostí o protektorátním filmu a jeho kontextech¹⁾ vychází z dobové publicistiky a ze svědectví aktérů tehdejšího dění, kteří sami na sobě zažívali dobovou situaci, její realie a tlaky. Do jejich vnímání a uvažování je ovšem přinejmenším mimovolně integrována osobní zkušenost, jejíž horizont je pro ně určující a zásadně nezpochybnitelný. Spolu s E. Gellnerem musíme mít mimoto na paměti, že „...jedna věc je, co lidé o sobě říkají a hlavně co zaznamenávají, a druhá, co opravdu dělají“.²⁾

Tím spíše si zasluhuje pozornost nedávno „znovuobjevený“ ucelený materiál – patnáctistránkový přípis filmového režiséra Václava Binovce ministru školství a lidové osvěty v protektorátní vládě Emanuelu Moravcovi z 3. dubna 1942.³⁾ Spolu s dalšími archivními záznamy, které se k tomuto svéráznému pohledu na stav protektorátní kinematografie váží, představuje totiž konkrétní doklad složitosti a vnitřní konfliktnosti toho, co se na první pohled jeví jako jednoduší situace s víceméně jednoznačným vývojovým směřováním.

1) Opíráme se především o přepracovanou verzi rozsáhlé studie Jiřího Doležala, *Český film za protektorátu*, jejíž původní znění bylo zveřejněno na podzim 1984 v samizdatovém sborníku *Studie moderních dějin. Historické studie*. Rozšířená verze byla zahrnuta do souboru Doležalových studií vydaných pod názvem *Česká kultura za protektorátu. Školství – písemnictví – kinematografie*, NFA, Praha 1996 (dále jen Doležal).

2) *Jasně odpovědi nemám. S profesorem Ernestem Gellnerem o Rusku, Česku, Rakousku atd.* „Respekt“ 6, 1995, č. 22 (29. 5. – 4. 6.), s. 1.

3) Přípis V. Binovce E. Moravcovi z 3. 4. 1942 (dále jen Přípis), Archiv ministerstva vnitra (dále jen AMV), Praha, S – 531 – 6.

Chceme-li se něco dozvědět o Václavu Binovcovi⁴⁾, můžeme pro začátek sáhnout k encyklopedické literatuře: „12. 9. 1892 – 29. 2. 1976 – čes. režisér, scenárista a producent. Študoval na reálce, zaujímal sa o fotografii. Do 1. svet. vojny precestoval veľa štátov Európy, severnej Afriky, Južnej a Strednej Ameriky a USA. R. 1918 založil v Prahe film. spoločnosť Wetebfilm (v názve použil iniciálky W. T., kt. si začal písať namiesto pôv. krstného mena), kt. obchodne a organizačne viedol, režíroval jej filmy, písal scenáre aj hral (pod menom Willy Bronx). V jeho nemých filmoch často hrala hl. úlohy S. Marville, hviezda spoločnosti a autorka niekoľkých scenárov. Produkcia bola rozmanitá: zahŕňala krátkometrážne skeče a veselohry ľudového ladenia, detektívky a adaptácie čes. i svet. autorov (*Román boxera* podľa G. B. Shawa a *Poslední radost* podľa K. Hamsuna; oba 1921). V polovici 20. rokov odišiel do Nemecka, kde nakrútil psychologicko-špionážny film *Madame Golvery* (1923) podľa pôv. scenára nakladateľa a literáta O. Štorcha-Mariena. Po návrate premenil spoločnosť na požičovňu špecializovanú na dovoz sov. filmov (napr. Ejzenštejnova *Generálna línia*). Jeho zvuková produkcia bola ešte výraznejšie poznamenaná komerčnosťou. Odlišuje sa od nej posledný film, kt. sám režíroval, prepis románu J. Drdu *Městečko na dlani* (1942).“⁵⁾

Nabízí se srovnat tento portrét s údaji životopisů, které v různých dobách a při různých příležitostech napsal Binovec sám. Jeden z nich, jistě hluboce poznamenaný momentální účelovostí, je zde v plném znění otištěn jako součást již zmíněného přípisu ministru Moravcovi. O rok předtím, v žádosti zaslané 4. 3. 1941 předsedovi Česko-moravského Filmového Ústředí (dále jen ČMFÚ) Emilu Sirotkovi, uvádí: „...jsem jedním z mála těch, kteří zde budovali filmovou výrobu ... Jako každý průkopník ... ztratil jsem peníze, čehož nelituji ... Budoval jsem na základě svých zkušeností v Evropě i zámoří. Mluvím dobře česky, německy, rusky a anglicky, skoro dobře srbsky, francouzsky, polsky a ukrajinsky, k pracovní potřebě dostatečně maďarsky, rumunsky a několik východoevropských idiomů ... Byl mi vytýkán můj poslední nepovedený film, ale mluvím za mně kol 50 slušných filmů, z nichž mnohé byly velmi dobré, jeden přicházel v úvahu i pro národní cenu, za jeden dostal jsem zlatou medaili, za jiný modrou stuhu filmového týdeníku a valnou většinou byly uznány za přínos do domácí produkce. Mám značnou zahraniční praxi a je známo, že mám důkladné vzdělání a značné vědomosti.“⁶⁾

Do „osobního listu“ Veřejné osvětové služby (dále jen VOS), vyplňovaného 1. 1. 1944, zaznamenal Binovec (ve funkci vedoucího městského okresu Praha XII), že mluví plynule česky, německy, anglicky, rusky a jidiš, částečně francouzsky, polsky, ukrajinsky, maďarsky. Jako své „zvláštní znalosti“ uvádí: „Študoval jsem a ovládám veškeré obory kulturní a osvětové.“ V rubrice „běh života“ mj. čteme: „Střední, vysoké a odborné školy v býv. Rakousku, Německu a USA. Od r. 1907 do 1914 pracoval, študoval a cestoval

4) Hlavně po válce psáno též Bínovec, za války pak na německy psaných textech i Biňovec. Úřední dokumenty jsou však psány krátce, též všechny vlastnoruční podpisy. Jen na některých listinách, zařazených do soudního spisu, délka kolísá, anebo je psáno i v prepisu mluvené řeči. V knize konfidentů je zapsána podoba Biňovec Wenzel. Na úředním dokumentu, respektujícím podobu Binovec, je jméno otce psáno Bínovec.

5) *Encyklopédia filmu*. Bratislava 1993, s. 84.

6) AMV, S – 531 – 6.

po celé Evropě, sev. a již. Americe, evrop. i asijs. Rusku, Číně a sev. a již. Africe a Polynésii.⁷⁾

V protokolu Binovcova výslechu z 1. 8. 1945 jsou obsaženy další změny a detaily: „Střední školu reálky jsem absolvoval v Praze s doplňovací maturitou. V letech 1910 až 1911 jsem sloužil jako jednoroční dobrovolník, potom jsem absolvoval několik kursů a kromě toho několik zkušebních cest do ciziny. (Německo, Francie, Rusko, Anglie, Belgie atd a Spojené státy a krátce také v Jižní Americe.) Ve světové válce jsem byl od začátku do r. 1916 kdy jsem byl raněn a od té doby jsem byl v nemocničním ošetřování. Když jsem byl propuštěn jako invalida v r. 1918 založil jsem firmu Veteb-film, kterážto firma vyráběla české filmy. Zřídil jsem malý atelier, tehdy první v Praze a sám jsem také celou výrobu vedl a financoval svým rodinným jménem, které postupně celé výroba pohltila, takže jsem byl nucen společně se svou matkou prodati i otcovu drogerii k úhradě dluhu. Samostatnou činnost jsem zahájil v r. 1922 a natáčel jsem v době inflace v Berlíně pro pražský Iris-film český film v berlínských atelierech. Na to ještě jeden pro jinou skupinu českých finančníků. V letech 1924 – 1925 vedl jsem filmové kursy v Praze, které byly určeny k výchově hereckého dorostu. V r. 1926 opatřil jsem si financie a natáčel jsem další české filmy až do r. 1928. Po té jsem dovážel sovětské filmy prostřednictvím obchodní sovětské mise, až do r. 1931. Celkově jsem sprostředkoval asi 30 – 40 celovečerních ruských filmů. Další činnost v tomto směru byla přerušena nedostatkem peněz. Od r. 1932 až dosud jsem byl zaměstnán jako režisér u různých firem a v té době natočil jsem asi 15 neb 20 filmů.“⁸⁾

Binovcova výpověď z 3. 2. 1949 je zjevně nejkonkrétnější. „Prvorozený syn ... majitele malé drogerie v Praze na Poříčí“ zde uvádí, že absolvoval 4 třídy obecné školy, 4 třídy reálky, 2 roky se učil u otce, navštěvoval „obchodní školu čsl. obchodní besedy“, poté praktikoval v Drážďanech (prodávač a laborant), byl zaměstnán u firmy Knorr ve Welsu v Dolním Rakousku jako český korespondent, pak působil v Černovicích v Bukovině, krátce v Oděse a roku 1909 se vrátil do Prahy. V roce 1910 složil maturitu, stal se jednoročním dobrovolníkem, jako poručík v záloze bojoval v první světové válce, 1916 utrpěl zranění hlavy, byl pak opakovaně lékařsky vyšetřován a roku 1917 uznán „stoprocentním“ invalidou. Po propuštění z vojenského svazku vložil veškerý rodinný majetek do výroby českých filmů a po otcově smrti roku 1922 prodal na splacení dluhů jeho obchod.⁹⁾

Vzhledem k napjatým vztahům mezi E. Moravcem a Vlajkou je logické, že V. Binovec v přípisu naprosto pomíjí vlastní fašistickou minulost. V již citované výpovědi z 1. srpna 1945 je uvedeno: „V 1926 vstoupil jsem do národní obce fašistické s obdivu k osobnosti Generála Gajdy, kterýžto obdiv byl vyvolán četbou tehdy populárních Medkových a Koptových románů. Žádnou funkci jsem tam však nezastával ani na žádné schůzi jsem nebyl. V r. 1927 neb 1928 jsem z fašistické strany vystoupil¹⁰⁾, a legitimaci vrátil. Učinil

7) AMV, 315 – 125 – 45. Veškeré citace uvádíme v původní podobě se všemi gramatickými a interpunkčními chybami či dobovými kuriozitami (např. v používání velkých písmen), opravili jsme jen několik zcela zjevných překlepů.

8) AMV, 325 – 104 – 8.

9) AMV, 44 – 169 – 1.

10) V protokolu ze 3. 2. 1949 (AMV, 44 – 169 – 1) uvádí přesné datum vystoupení z Národní obce fašistické (dále NOF) – 11. 10. 1928.

ILUMINACE

H. Krejčová – O. Krejča ml.: Případ Binovec

*Václav Binovec při blíže neurčené slavnostní příležitosti
ve druhé polovině třicátých let nebo za protektorátu*

Foto Antonín Frič

jsem to pod dojmem veřejné kritiky Gajdovy, kritiky jeho procesu a Kratochvílovy brožury. Ani v době pozdější jsem nikde jako fašista nevystupoval.¹¹⁾ V r. 1933 – 1934 vstoupil jsem do strany národně socialistické¹²⁾ Praha II., Dolní Nové Město, ve které jsem setrval až do její likvidace. Pro tuto jsem pořádal několik přednášek o filmu. V r. 1932 až do 1941 byl jsem z počátku místopředsedou, poté předsedou československé filmové unie, až do jejího splynutí s filmovým ústředím.¹³⁾

Podle vlastnoručně vyplněné přihlášky se Václav Binovec, organizovaný v „Nár. Obci fašistické respektive Nár. Souručenství“, přihlašuje 7. 6. 1939 „za člena Nového Československa – Vlajky“. V rubrice „Vyloučen“ čteme: „20. IX. 40 pro zradu hnutí.“¹⁴⁾

Z Binovcovy výpovědi ze 3. 2. 1949 se mimoto dozvídáme, že „několik týdnů před okupací“ podal přihlášku do NOF, kterou „dostal od B. Smoly“. ¹⁵⁾ Jde zřejmě o nově zakládaný Národní tábor fašistický (NTF), jehož 2. místopředsedou se pak Binovec stává.¹⁶⁾

Uvádí také, že se u něj později shromáždilo asi 17 – 19 dalších zcela dobrovolných přihlášek (z filmových kruhů), všechny s datem 15. 3. 1939. Nepředal je dál, protože „to již tehdy považoval za neprospěšné“. Dochovalo se jich 7, zatímco 10 – 12 jich prý bylo později odcizeno z jeho stolu ve Filmovém ústředí. V již zmíněném „osobním listu“ VOS s datem 1. 1. 1944 Binovec v příslušné rubrice uvádí, že v roce 1938 byl členem NOF.¹⁷⁾

Dochoval se i záznam konstatující, že 16. 3. 1939 byl Binovec pověřen „hlavním stanem NTF dozorem na poarijštění různých závodů a organizací“ a „odpovědností za vedení čl. FU“, který zpochybňuje jeho vždy znovu uváděné tvrzení, že se ke své barrandovské epizodě na samém počátku protektorátu dostal jen díky náhodnému setkání.¹⁸⁾

Toto jsou veškeré dostupné údaje, z nichž si můžeme utvářet představu o Binovcově osobě na prahu druhé světové války. Vystává před námi mlhavý obraz ctižádostivého člověka s nelehkým mládím, dobrodružnými sklony, patrně egocentrického, přelétavého, svým způsobem nezásadového a bez skrupulí, nepřiliš zodpovědného a pyšného se válečnými zásluhami, získanými ovšem na „nesprávné“ straně. Frontová zkušenost jej

11) Ještě uvidíme, že Binovec všechna obvinění usilovně popíral či v nejvyšší možné míře bagatelizoval; především se zásadně vyhýbal zmínce o prohrěšcích, které prozatím nebyly známy. V době tohoto výsledku mu bylo kladeno za vinu jen to, že (a jaký) pronesl projev 16. 3. 1939 na Barrandově, že udal Karla Hašlera a že žádal, aby Filmové ústředí (dále FÚ) „vstoupilo do jednání s říšskoněmeckými organizacemi odvoláním se na Goebelsův projev ke kulturním pracovníkům, aby čeští filmoví pracovníci byli zařazováni do německých filmů zde a v říši“ (viz AMV, S – 531 – 6, dokument disciplinární rady Svazu filmových pracovníků [DR SFP], č. j. 115/45 – 9, ze dne 30. 6. 1945). Pro zajímavost je možné uvést odkazy na Londýnský archiv v AMV, 325 – 104 – 8: 17. 6. 1940 je konstatováno, že V. Binovec zdraví jen nacisticky; 30. 6. 1943 je ve zprávě z domova uvedeno, že udal K. Hašlera.

12) V protokolu z 3. 2. 1949 vysvětluje tento – mezitím již ideově pochybný – počín tak, že od r. 1932 byl v čele „odborové organizace filmových zaměstnanců“ (totiž Čs. filmové unie, dále jen ČSFU) a že v zájmu boje za sociální požadavky bylo členům doporučeno, aby vstoupili do některé politické strany a zajišťovali tak podporu stran při prosazování kolektivních smluv. Srov. AMV, 44 – 169 – 1.

13) Viz AMV, 325 – 104 – 8. Šlo o výslech v úřadě Státní bezpečnosti, konaný po návratu z vězení NKVD do Prahy – jak o tom bude podrobněji zmínka dále v textu.

14) AMV, S – 531 – 6.

15) AMV, 325 – 104 – 8.

16) Viz AMV, 44 – 169 – 1. O věc se zajímaly i protektorátní orgány, srov. AMV, 325 – 104 – 8.

17) AMV, 315 – 45 – 125.

18) AMV, 325 – 104 – 8.

jistě hluboce poznamenala, do jaké míry však určujícím způsobem z(de)formovala samotné jeho založení, zůstává otázkou. Jedno poválečné svědectví jej charakterizuje jako prchlivého a vznětlivého člověka, zatrpklého proto, že obětoval veškeré úsilí a jmění českému filmu a pak byl odsunut stranou.¹⁹⁾ Nevíme také nic bližšího o zmiňovaném zranění a o povaze následné „stoprocentní invalidity“. Mohla, ale také nemusela být jen prostředkem, jak se vyhnout opětné vojenské službě. Rozhodně se nesetkáváme se sebe-menší indicií svědčící o tom, že by byl jeho zdravotní stav v souvislosti s poválečným vyšetřováním zkoumán. Nevíme vůbec nic o jeho zkušenostech s židovskými obchodníky, které je nutno předpokládat vzhledem k životním peripetiím i výslovně uváděné znatlosti jidiš. Snad byly neblahé – ovšem podnikatelské schopnosti majitele „tehdy prvního atelieru v Praze“ nebyly očividně nijak skvělé a nemohly se měřit ani s „arijskými plutokraty“ (viz Přípis). Dokladů pro fakt, že umělecké a obchodní zájmy se zdárně doplňují zřídka, známe ostatně mnoho – a mnohem povážlivějších.

Můžeme se také jen dohadovat, co člověka typu Václava Binovce přivábilo ke kinematografii a proč u ní tvrdošíjně setrval i přes opakující se komerční neúspěchy. V počátcích jeho filmové kariéry se setkáváme s náznaky zřetelných uměleckých ambicí. Právě roku 1921, tedy těsně před finančním krachem, natočil adaptace Shawa a Hamsuna. Ostatně i jeho protagonistka, Marta Schüllerová (Suzanne Marwille), napsala onoho roku scénář ke společnému filmu *Černí myslivci* podle novely Růženy Svobodové. Poslední Binovcův dokončený film, *Městečko na dlani* (1942), je pak vesměs uváděn mezi několika málo nejzdařilejšími (a nejprotiněmečtějšími) protektorátními díly. Nepochybná „poznamenatost komerčnosti“, „zvláště ve třicátých letech“, mohla být motivována i vnějšími ohledy – mimochodem Binovcova *Madla zpívá Evropě* a jeho filmy o Líze Irovské byly nedávno reprízovány televizí mezi divácky tak oblíbenými „filmy pro pamětníky“.

Pouze dohadovat se můžeme také o tom, co Binovce přivedlo k politické a odborové činnosti – a v jaké hierarchii zde působily motivy politické, nacionalistické a sociální. Nezdá se, že by jeho veřejné působení bylo určováno koncepčními či zásadními ideologickými hledisky. Je pravděpodobnější, že průběžné hmotné problémy a neuspokojené ambice, včetně profesionálních a snad i uměleckých, se u ctižádostivě založeného věčného outsidera transformovaly v permanentní nespokojenost se situací jak v rámci české kinematografie, tak i celé společnosti. Nasvědčuje tomu i datum příklonu k odborové činnosti v době krize, kdy také zřejmě vrcholily Binovcovy osobní podnikatelské neúspěchy.

Spojování osobního východiska se změnou panujících poměrů nebylo tehdy ostatně ničím výjimečným – jak v kontextu republikovém, tak mezinárodním. Odpor k demokraticky a v tomto smyslu „přirozeně“ vzniklému uspořádání mohl vést jedině k zájmu o nějaký typ „revoluční“ změny, která by umožnila vnést do společnosti „rozumnější“, „správnější“ fungování – zvnějšku. Binovec jako by, poněkud nesoustavně, hledal pro svůj osobní pocit nejvhodnější ideologické ukotvení. Zdá se, že koketuje i s jinými možnostmi, než je příklon k českému fašismu, orientovanému v té době téměř výhradně promussoliniovsky a protiněmecky. Nasvědčuje tomu jeho zájem o sovětský film, především ovšem policejní

19) Viz výpověď R. Dvořáčka, majitele firmy Avisfilm, AMV, 325 – 104 – 8.

zprávy o kontaktech se sovětskou misí.²⁰⁾ Několikaleté zakotvení u národně socialistické strany by pak svědčilo pro trvající, nicméně umírněnější spojování sociálních a nacionálních motivů. Eskalace antisemitského postoje byla snad spoluvyvolána „záplavou židovských emigrantů z Německa“ (viz Přípis), tedy konkurenční nevraživostí, jejíž projevy byly bohužel před mnichovskou krizí čím dál zřetelnější. Další skutečnosti, uváděné Binovcem v přípisu, naproti tomu dosvědčují, že odborové kruhy patřily k těm korporacím, které se zásadně a nejdéle veřejně bránily proti akceleraci protižidovských nálad, skličujícím způsobem přinejmenším tolerovaných od samého počátku druhé republiky i vládními představiteli.²¹⁾

Ve zmíněných souvislostech se zdá pravděpodobné, že Binovcův proněmecký příklon byl zhruba od ploviny třicátých let motivován především dramaticky vzrůstající prestiží a konjunkturou německé filmové výroby, o niž osobně pečoval Joseph Goebbels.²²⁾ Snaha poskytnout „lidskému materiálu“ během strastiplné cesty za získáním pozice prvořadé světové velmoci cosi jako „kulturní vyžití“, „kvalitní“ zábavu a odreagování, v německém hraném filmu rychle nabyta vrchu a převládla nad počátečními pokusy o přímé ideové působení. Moc se starala především o to, co se traktovat nesmí, méně již o to, co se traktovat musí či má.²³⁾ Goebbelsem často zmiňované formální kvality evidentně necílily pod povrch profesionální, v podstatě technologické zručnosti. Šlo o kvality snad poněkud rafinovanější, ale vposledku bezvýhradně podřízené hlediskům konzumu.²⁴⁾

20) Viz zpráva polic. presidia v Praze, zaslaná presidiu ministerstva vnitra 16. 4. 1930, týkající se podezření, že „V. Binovec, bývalý majitel WETEB-filmu dodává sovětům nějaké fotografické snímky a pro ně pracuje. Šetřením bylo zjištěno, že tato společnost udržuje jen styky se sovětskou misí, které dodává filmy. Binovec nepožívá u ostatních filmových společností valné pověsti. Podléhá úplně vlivům Julia Prokupky, ředitele Web-filmu ... který je organizovaným komunistou a častým návštěvníkem sovětské mise v Praze“ – a zpráva zpravodajské ústředny v Praze ze dne 3. 12. 1938, konstatující, že „Stb je od r. 1930 známo Binovcovo spojení se sovětskou misí“. AMV, 325 – 104 – 8.

21) K tomu srov.: Ladislav Feierabend, *Politické vzpomínky I*. Brno 1994 (dále jen Feierabend). Celkové ovzduší, které je v knize (velmi často mimovolně) zachyceno, je pro posuzování tehdejších názorů i počinů velice významné. Ostatně fakt, že právě krajní pravice byla jedinou pro Němce přijatelnou vládní alternativou od Mnichova až do konce okupace, a to dokonce i na úkor domácích fašistů, je zřejmě jedním z nejčastěji podceňovaných motivů obecné poválečné levicové orientace.

22) Srov. např.: Pavel Zeman, *Film, stát a politika*. „Iluminace“ 6, 1994, č. 3, s. 69an. Viz též opakovaná vyjádření J. Goebbelse, např. na I. sjezdu Říšské filmové komory, tamtéž, s. 91.

23) Nápadnou, o to důležitější výjimkou je vlna antisemitské filmové propagandy, na níž se bohužel podílel i Čápův *Jan Cimbur*. (Srov.: Helena Krejčová, „Jsem nevinný“: Süß, Harlan, Čáp a jiní. „Iluminace“ 5, 1993, č. 3, s. 65 – 97.) Dnes, kdy známe její pozadí a důvody jejího načasování (viz např.: Helena Krejčová – Anna Hyndráková, *O postoji Čechů k židům. Z politického zpravodajství okupační správy a protektorátního tisku 1939 – 1941*. „Soudobé dějiny“, 1995, č. 4, s. 571 – 606), můžeme docenit objektivní souvislosti provinění těch, kdo se na ní podíleli. Jejich subjektivní vina pak nespočívá jen v tom, že už tehdy známé skutečnosti hovořily jednoznačně, ale i v prohřešku specificky „uměleckém“, tj. v „tvorbě“ na zakázku a v zohledňování zřetelně mimouměleckých, zvnějšku kladených požadavků.

24) „Položili jsme si v roce 1933 za cíl znovu ... nerozborně spojit ... porušené vztahy mezi umělcem a lidem. Já věřím, že jsme tím ... vyléčili nemoc, která napadla nervovou soustavu života umění. Jinak by izolace německého umění a lidu postoupila dále a umělci by se stále zakuklovali v bezkrevném a neživotném stanovisku „l'art pour l'art“, takže by dnes nebylo již žádného lidu, který by chtěl něco vědět o umění, a nebylo by už žádného umění, které by bylo schopno nalézt cestu k lidu.“ (Joseph Goebbels, *Projev na I. sjezdu Říšské filmové komory*. „Iluminace“ 6, 1994, č. 3, s. 91.)

Vnější tvářnost a organizace německého filmu prošla ovšem nápadnými proměnami. Vliv soukromých majitelů byl nahrazen velkoryse štedrou rukou státu, pevně se opírající o (pseudo)uměleckou rétoriku. Hmotné odměňování i společenská prestiž filmových pracovníků prudce stoupaly. Nepřekvapí tedy, že filmař Binovecova založení se vrátil roku 1935 ze světového filmařského kongresu v Berlíně nadšen – jak se o tom zmiňuje i v přiloženém dokumentu. Nebyl sám, koho neznepokojovalo ustanovení ministerstva propagandy z 28. 6. 1933, že „...kdo chce napříště spolupracovat ve filmovém oboru, považovaném za národní kulturní statek, musí být německým státním příslušníkem a německého původu“.²⁵⁾ A nebyl jediný, koho opatření tohoto druhu naopak inspirovalo – také u nás. Věděl ostatně, že není původ jako původ a že nemusí znamenat nepřekročitelnou překážku ani na německé půdě, jak o tom svědčí jeho snaha o dojednání „vzájemné ochranné úmluvy“ (viz Přípis). Prosazování takto inspirovaných představ nemělo ovšem naději na úspěch bez hlubokých celospolečenských změn. Je dodnes poučné i vzrušující, že k nim mohlo dojít ze dne na den a v rámci režimu, který chtěl zachovat alespoň zdání kontinuity.

Takovou zásadní změnu vnesl do našich poměrů Mnichov. Nástup „nového (středoevropského uspořádání“ se jevil jako definitivní krach demokracie v tomto „prostoru“. Zhroucení étosu, na němž byl stát založen, nezměnilo jistě myšlení jednoho každého jeho občana – a přesto se celkové společenské usuzování zvrátilo ve svůj pravý opak.²⁶⁾ Fakta zůstala táž, ale kontext diametrálně změnil vztah k nim a jejich hodnocení. Některé názorové přístupy ztichly a navenek vymizely, jiné, dosud marginální, prudce nabyly na síle. Dnes je ovšem obtížné představit si míru bezvýchodnosti, s níž tehdejší situace musela působit na většinu obyvatelstva. Dvacet let samostatnosti začalo mnohým přes noc připadat jako nezodpovědná epizoda. Teprve vytoužené vypuknutí války přineslo novou, a znovu diametrální, proměnu myšlení i poměrů. Ovšem již zřízení protektorátu vedlo ke znatelným změnám v této oblasti. V našem kontextu jsou důležitá mnohá svědectví o opadnutí protižidovských nálad a naopak vzrůstu filosemitských vystoupení českých obyvatel.

Halasný pomnichovský maramus vyrůstal z dávno přítomných, byť málo vnímaných kořenů, a vynesl na světlo celou škálu dosud jen doutnajících, často i podvědomou auto-

Stál jsem dle věcí!

W. F. Binovec

*Václav Binovec na karikatuře Ivana Sorse
z počátku třicátých let*

25) P. Zeman, c. d., s. 69.

26) Situaci navnějšek, nicméně přiléhavě charakterizuje např. šíření vtípů na prezidenta Beneše či snímání, ale též ničení jeho i Masarykových obrazů a bust. Čist svědectví o tom, jaké názory ventilovaly v Lucernabaru těsně po Mnichovu i špičky naší filmové produkce a k jakému se uchýlovaly výrazivu (viz AMV, 325 – 104 – 8), je skličující.

censurou potlačovaných nespokojeností u mnohých osob, vrstev a názorových proudů. Jakkoli se první republika dokázala udržet jako zcela netypická enkláva demokracie, náhledy na její vnitřní uspořádání i zahraniční orientaci nebyly uvnitř státu zdaleka jednotné. Římskokatolické kruhy netajily svůj rezervovaný postoj vůči ní od samého počátku.²⁷⁾ Nacionalistům nemohly vyhovovat převládající humanistické a internacionální akcenty. Fašisté jen snili o především Itálií inspirované „korporativní“ alternativě k převažujícím sociálně demokratickým trendům. Na Slovensku narůstaly autonomistické tendence, symbolizované Tukovou internací. Švehla byl dávno mrtev a stále více představitelů agrárního i finančního kapitálu hledalo alternativní *modus vivendi* k masarykovsko-benešovskému lpění na ideálech poválečného uspořádání. Armádní představitelé, byť přísně loajální, nebyli bez výjimky imunní k lákadlům vojenského režimu silné ruky.²⁸⁾ Problémy vyřešení statutu Podkarpatské Rusi a Slovenska byly zastíněny víceméně jednotným odporem německé menšiny vůči republice – který odsouvání těchto problémů zároveň hluboce ovlivňoval. Příliv imigrantů nemohl nemít vliv na latentní český šovinismus a antisemitismus, dávno u nás motivovaný do značné míry hospodářsky.²⁹⁾ Zvláště příslušníci některých profesí pociťovali na své kůži (či spíše kapse) vzrůstající konkurenci přistěhovalců, především židovských. Příliv uprchlíků ze zabraných území po Mnichovu situaci ještě vyhrotil. Např. právnická či lékařská komora se ji pokoušely „řešit“ dávno před německými nařízeními. Ale i někteří pracovníci v oblasti filmové výroby se snažili nezůstat pozadu.

Že nešlo o marginální záležitost, naznačuje Binovecův hrdý poukaz na fakt, že ihned po návratu z mobilizace (!) byl již v říjnu „iniciátorem vzájemného ujednání 16 českých film. režisérů o tom, že nebudou dále pracovat pro Židy“, dále iniciátorem písemné výzvy 15 režisérů Miloši Havlovi, aby propustil „své židovské ředitele a vedoucí zaměstnance“, a vedoucím tříčlenné deputace, která o tomto požadavku v listopadu ústně jednala (viz Přípis).³⁰⁾ Zmínka, že „originály všech ujednání dříve jmenovaných jsou uloženy“, nasvědčuje tomu, že uvedený šokující počet filmových režisérů odpovídá

27) Pověstné je v této souvislosti vystoupení některých katolicky orientovaných intelektuálů – patrně ne náhodou nalézáme v přípisu požadavek, aby „k součinnosti ... byli vyzváni i t. zv. pravičáckí spisovatelé, jako Durich, Deml a j.“

28) Srov.: Václav K u r a l, *Místo společenství konflikt*. Praha 1994, s. 82 – 83 (dále jen Kural). Zajímavá jsou např. i Feierabendova svědectví o gen. Prchalovi (F e i e r a b e n d, s. 467).

29) Žili ještě pamětníci antisemitských vystoupení, spojených s pádem Badeniho i Thunova kabinetu, tím spíše z let 1918 – 1920, a nebylo tomu tak dávno, co celosvětová protizidovská vlna citelně zasáhla i nás: Hilsneriáda, opakované, všeobecně přijímané odsouzení pro *rituální* vraždu překonalo svými středověkými aspekty aféry ve Francii, Rusku i Spojených státech (kde ovšem, v „přímé demokracii“, vzal právo do svých rukou „soudce lynch“). Prezidenta Osvoboditele vítal ostatně v hlavním městě nového státu primátor JUDr. Baxa – nejen obhájce Omladinářů, ale též Masarykův nejpřednější odpůrce z dob Hilsnerových procesů.

30) K tomu srov. vzpomínku Jiřího Weisse: „Pak mně ale maminka z Prahy poslala poštou předvolání na vojenské cvičení, na mou čest že ano, a tak jsem se 2. února vrátil [z Londýna – pozn. aut.] vlakem domů, napůl z vlastenectví, napůl z nostalgie a napůl z bezradnosti. ... ‚Vy jste se zbláznil,‘ řekl ředitel Lavo-slav Reichl, když jsem se objevil v jeho pracovně. Hned mi řekl, že mi sice výpověď nedá, ale prozatím že filmy dělat nebudu, protože Syndikát filmových pracovníků se připojil k dalším dvěma svazům, totiž Svazu lékařů a Svazu právníků, kteří vyloučili ze svého středu všechny členy židovského původu.“ Jiří W e i s s, *Bílý mercedes*. Praha 1995, s. 39 (dále jen Paměti).

skutečnosti. K dokreslení atmosféry doby, kdy i „předseda akc. spol. A–B na Barrandově“ Miloš Havel byl nucen o tomto požadavku jednat a „vymlouvat se všemožnými způsoby“, ocitujme toto svědectví Jiřího Weisse: „V říjnu 1938, tři týdny po Mnichovu, přišel jsem do atelieru č. 1 na Barrandově, kde režisér Binovec tehdy natáčel svůj film. Jakmile jsem vkročil do atelieru, Binovec se obrátil a prohlásil, že „dokud ten Žid bude v atelieru, že nebude točit“. Pak zarazil práci a všichni se na mě obrátili. Byl jsem nucen odejít. Dr. Jan Wenig, filmový kritik Světa práce byl svědkem této malé epizody, která by neměla zůstat zapomenuta. Myslím, že nacismus projevený za druhé republiky je tisíckrát horší než menší kolaborace v r. 1941...“³¹⁾

V této souvislosti je nutno zmínit, že podobně jako proti židům se Binovec stavěl aktivně i proti svobodným zednářům. Emil Sirotek uvádí v písemném svědectví ze září 1946: „Jako předseda Unie byl [Binovec] členem Filmového poradního sboru při ministerstvu obchodu, kde se ještě v r. 1938 na podzim postavil proti Židům a zednářům v českém filmu a organisoval v rámci Unie akci pod tímto heslem.“³²⁾ Plně se ovšem tyto tendence prosadily až v létě 1939, třebaže zpočátku přetrvávala snaha – motivovaná jistě i ekonomicky – zachránit „co se dá“. Pro ilustraci ocitujme Oběžník Svazu film. průmyslu a obchodu čsl. z 18. 8. 1939, č. 13: „Vzhledem k rozhodnutí Filmového poradního sboru ze dne 17. t. m., že nebudou brány na vědomí náměty oněch filmů, jejichž autor, resp. scenarista jest židem nebo svobodným zednářem, žádáme členské firmy, aby nám nejdéle do 25. srpna t. r. oznámily, které filmové náměty ... jsou již pevně a prokazatelně zakoupeny a pokud jejich seznam bude nám do uvedené lhůty předložen, nebude Filmový poradní sbor činiti námitek proti připuštění výjimek se shora uvedených ustanovení. V případě, kdy výrobce nemůže sám zjistiti, zda autor jest židem, nebo svobodným zednářem, nechť se obrátí na VIII. sekci Kulturní rady v Praze II, Václavské nám. 49. II. schodiště, III. poschodí.“³³⁾ Dodejme ještě, že v Kulturní radě, instituci Národního souručenství, měl filmové záležitosti v rukou dr. ing. Z. Zástěra. Snad i díky svým zásluhám z března 1939, o nichž ještě bude řeč.

Důsledky protižidovských opatření v méně známé oblasti kinematografie, u distribučních firem, popisuje Miroslav Čvančara.³⁴⁾ Úvodem poznamenává, že o život přišel mj. dr. Alfréd Baštýř, zakladatel jedné z prvních českých výroben, vzniklých krátce po zrodu ČSR – Kalosfilmu. Dále připomíná čtyři arizované brněnské firmy a sedm pražských. Jejich majitelé pracovali v oboru vesměs dlouhá léta – Artur Heller začínal roku 1910, Beda Heller 1913, Ludvík Kantůrek, který ze svých prostředků financoval a Hugo Haasovi umožnil natočit *Bílou nemoc*, od začátku dvacátých let. K bezpočtu dokladů, svědčících o tom, že všeobecným, dosud ne zcela doceněným hybatelem provádění

31) AMV, S – 531 – 6, svědectví z prosince 1947. Paměti upřesňují: „Poté celá osádka atelieru – včetně herců – stála a hleděla na mě a hledí na mě dodnes, po šedesáti letech.“ J. Weiss, c. d., s. 39. Nechuť Binovce k J. Weissovi mohla být ovšem znásobena i profesionální rivalitou; v pamětech J. Weiss vzpomíná, že jeho dokument *Dejte nám křídla* měl premiéru jako předfilm *Jízdní hlídky*; po představení mu M. Havel gratuloval s tím, že dokument měl „větší ohlas“ než celovečerní film. Tamtéž, s. 36.

32) AMV, S – 531 – 6.

33) Oběžník Svazu film. průmyslu a obchodu čsl. z 18. 8. 1939, č. 13 (dále jen Oběžník), Národní filmový archiv (dále jen NFA), fond ČMFÚ.

34) Miroslav Čvančara, *Sten zardoušených firem*. „Roš chodeš“ 57, duben 1995, s. 10 – 11.

protižidovských opatření byly hmotné zájmy,³⁵⁾ lze přiřadit skutečnost, že treuhänderem čtyř z těchto firem se stal dr. Wilhelm Söhnel (často psáno i Zöhnel), přední člen dobové pražské filmové společnosti, účastník jejích zábav a důvěrný přítel několika našich hvězd něžného pohlaví – jinak též spojovací úředník kulturně politického oddělení v Úřadu říšského protektora.

Okamžitě po válce byl Václav Binovec volán k zodpovědnosti za svou činnost v průběhu dne 16. 3. 1939. E. Sirotek v již zmíněném svědectví uvádí: „...jako význačný činovník fašistický snažil se okupovat barrandovské ateliery jako židovský majetek.“ A dále: „V té době spolupracoval již s hnutím Vlajka i s jeho deníkem a je považován za autora různých útoků proti pracovníkům v českém filmu.“³⁶⁾

Akci na Barrandově je třeba bezpochyby chápat jako součást předem a poměrně široce připravovaného pokusu českých fašistů o převzetí moci „zdola“, jakýmsi „pučistickým vystoupením fašistických mas“, byť naprosto nerespektujícím domácí situaci (a zřejmě ani zájmy německého vedení).³⁷⁾ Paradoxně ovšem za touto akcí mohla stát nejen touha po moci a zadostučinění, ale i snaha najít pro národ nějaké východisko, jakkoli ve skutečnosti krajně problematické. Nevíme ovšem, jakou roli hrál v rámci celé akce NTF. Můžeme jen zaznamenat, že byl – jako nová fašistická organizace – zakládán údajně těsně před okupací, za spoluúčasti (či přímo spoluiniciativy) Bohumila Smoly.³⁸⁾

Z mnoha stále doplňovaných svědectví, především samotného V. Binovce, lze to, co se událo, zrekonstruovat takto: Údajně zcela náhodou potkal 16. 3. 1939 dopoledne Binovec (podle jednoho svědectví oblečený v uniformě poručíka čsl. armády) na Václavském náměstí bývalého poslance dr. ing. Zdeňka Zástěru a byl jím vyzván, aby s ním, s malířem Tulou a filmovým režisérem dr. Ladislavem Bromem, který všechny vzal vlastním automobilem, odjel na Barrandov. Gen. Gajda tam Zástěru poslal „udělat pořádek“,

35) Srov. i třenice kolem vyhlášení protižidovských opatření v protektorátu. Vláda se bezprostředně začala jejich přípravou zabývat, K. von Neurath však práce brzy pozastavil a ze své moci vydal 21. 6. 1939 nařízení o židovském majetku, v nichž byl zároveň definován nacistický pojem „Žida“ v duchu norimberských zákonů. V pozadí počínů obou stran stála jistě také snaha minimalizovat možný podíl příslušníků druhého národa na arizaci. „Až“ v srpnu 1939 tak došlo k zákazu promítání filmů s židovskými protagonisty, bylo nařízeno propustit neárijské zaměstnance, arizovat biografy – a 25. 8. 1939 začal platit zákaz vstupu židů do kin (v Německu od prosince 1938).

36) AMV, S – 531 – 6. Ještě ve výpovědi z 22. 8. 1945 Binovec prohlašuje, že se nikdy nehlásil k Němcům, nebyl členem Vlajky a vůbec žádné nacistické organizace, přiznává ovšem vystoupení 16. 3., ale s tím, že „z hlediska národního“ bylo nezávadné.

37) Srov. Feierabend, s. 148 – 154, a Kural, s. 61. O tom, že německá strana neměla žádné iluze o politicko-organizačních schopnostech českých fašistů svědčí např. řada policejních zpráv. Viz AMV, 114 – 9 (fond říšského protektora).

38) Je zajímavé, že B. Smola získal později (i s rodinou) říšskoněmecké občanství a stal se hned od počátku okupace placeným tajemníkem filmové sekce Národní kulturní rady (jejímž předsedou byl dr. Zástěra, za republiky předák v Gajdově straně). Pracoval též jako tajemník FÚ. Měl „přesný a podrobný přehled o všem, co se na celém území Protektorátu ve filmovém životě děje“. Usiloval též – s manželkou, užívající jméno Zet Molas – o možnost režie německých filmů, když se mu to nepodařilo v kinematografii české. Viz Binovcova výpověď 3. 2. 1949, AMV, 44 – 169 – 1. O Zástěrovi Binovec udává (tamtéž a AMV, S – 531 – 6), že rozhodoval o námětech a scénářích, schaloval je a korigoval. Roku 1941 prý udal svého zetě dr. Broma, který byl však po 2 – 3 měsících propuštěn (sám tvrdil, že po intervenci L. Baarové) a na oplátku údajně udal dr. Zástěru, který pak zahynul v koncentračním táboře.

protože Josef Kraus (statista a asistent režie, zvaný Karbanátek), který zabíral Barrandov den předtím, se tam „choval nepřístojně“. (Podle jiné výpovědi šlo o „nějaké chlapy“, po jejichž akci „zaměstnanci nechtějí pracovat a je chaos“.) Zástěra „měl na rameni bílou pásku lemovanou trikolorou a na červeném poli bílého lva, opatřenou rozmazaným razítkem. Řekl mi, že je členem národního výboru nebo rady v níž má referát umění a filmu“. Žádal, aby Binovec jako předseda Čs. filmové unie a „člověk, k němuž mají zaměstnanci důvěru“ pomohl situaci urovnat svým projevem, v němž měl hlavně nabádat „ke klidu a práci“.³⁹⁾

„Na Barrandově jsme nejdříve zahlédli fašistické strážce asi 3 muže v černých košilích, kterým řekl Dr. Zástěra aby ihned odešli domů a nezdržovali provoz výroby, načež se obrátili na mě, jako na odborníka a já jsem jim také řekl... běžte domů, nedělejte žádné kejkle ... Nezdravil jsem zdviženou pravicí... ale po ukončení Zástěrovy řeči v t. zv. kinu zvedli se proti nám v hledišti moře pravic fašistického pozdravu. Toto bylo zároveň ofotografováno bleskovou kamerou. Neslyšel jsem tehdy nějakou poznámku ze zástupu, nýbrž bouřlivý pozdrav *Nazdar*. Dr. Zástěra mě požádal, abych jako odborník také něco pronesl a jelikož jsem vůbec nebyl připraven k tomuto výstupu před publikem přesně si pamatuji [větu], kterou uvádím: *Země po tisíc let svěřená z rukou Božích do rukou českého národa byla obsazena německými vojsky*. Na toto prohlášení mě vyhrkli slzy z očí a musel jsem přestat. Po několika vteřinách jsem dále uvedl: *Kola práce se nesmí zastavit a že český film musí hlásat, že zde žije kulturní národ* a podobně. Končil jsem, aby se všichni odebrali na svá místa a v klidu pracovali dále a končil jsem ať žije český film, ať žije český národ. Po mě ujal se slova Dr. Brom, který promluvil ... jako já. ... Z Barandova jsme odjeli do Prahy, načež jsem shora jmenované pány neviděl.“⁴⁰⁾

Zápis Zástěrova a Binovcova projevu postoupila závodní rada ihned po osvobození disciplinární radě: „**Pan Ing. Zástěra.** Zdar! Přátelé, spolupracovníci, bratři a sestry! Byl jsem pověřen bratrem generálem Rudolem [!] Gajdou, abych provedl ve všech pražských filmových podnicích a biografech arisaci, tak jak toho vyžaduje doba. Myslím, že jste všichni upřímní Češi a že tento zákrok s námi vítáte. Prosím, aby v této věci, jelikož nejsem do zdejších poměrů zasvěcený, dal potřebné příkazy bratr filmový režisér Václav Binovec. **Pan režisér Václav Binovec.** Kamarádi a sestry! Na naši zemi, která nám byla Bohem svěřená, na které vládli naši čeští králové jest dnes obsazena našimi sousedy. Doufám, že si budeme dále kulturně vládnouti sami, tak jak nám říšský vůdce Adolf Hitler přislíbil, že zůstaneme svébytni. Já jako váš starý spolupracovník, byl jsem vždy fašistou. Přicházím z vůle předsedy národního výboru generála Rudolfa Gajdy a prosím vás snažně, abyste pilně pracovali na svých úkolech dále. Český fim se bude i nadále vyrábět, ale budou ho vyrábět ti, kteří se zde narodili, Češi, které všichni známe a ne cizáctí židé, proti kterým jsem se postavil již v režiserském svolání dne 25. října a které jsem vlastnoručně podepsal. Bylo nám tenkrátě přislíbeno, že se židovské živly odstraní, ale překotným spádem událostí to snad ani nebylo možno provést. Bratři a sestry pracujte dále, nedejte se ničím mýlit a řiďte se podle svého srdce, které bije pro náš národ.

39) Protokoly z výslechů V. Binovce l. 8. 1945 a 20. 11. 1947, AMV, 325 – 104 – 8.

40) Binovcova výpověď z 20. 11. 1947, AMV, 325 – 104 – 8. Ke zmiňovaným událostem srov.: D o l e ž a l, s. 243, a Paměti, s.41.

Říká se, že kdo se modlí, ten pracuje, já však říkám, že kdo pracuje, ten se modlí a my se budeme denně modlit k majestátu českého národa, a to bude v tom případě, že budeme pilně pracovat a doufám, že my všichni rádi síbíte, že budeme všichni pracovat dále. Váš slib přijímám.“⁴¹⁾

Další vývoj událostí líčí Binovec takto: „Zástěra slíbil, že se odpoledne dostaví do schůze správní rady ... a telefonoval mi, že tam sám nemůže abych tam jel sám a jeho jménem požádal správní radu, aby všechny zaměstnané cizí živle propustili.“ Téhož dne pak prý dostal od Zástěry list s hlavičkou Česká národní rada adresovaný společnosti AB Barrandov. V listu bylo údajně vysloveno „přání, aby byli propuštěni cizí státní příslušníci a nearijci“, které měl Binovec tlumočit. „Zástěra mně poslal vůz a tak jsem na Barrandov jel sám. Svě poslání jsem vyřídil [tj. „dopis správní radě přečetl“] a znovu jsem upozorňoval na cizácké živly. Protože ve správní radě seděly osoby, s kterými jsem se nemohl po stránce finanční vůbec srovnávat, svoje vystoupení jsem tehdy omlouval slovy...: Pánové, je mi, jako bych měl střílet z děla do vlastního domu.“ Poté prý už jen telefonicky informoval Zástěru a dopis mu poštou vrátil. (V následujících dnech pak dostával od známých přihlášky do NTF, o nichž už byla zmínka.)⁴²⁾ Miloš Havel k tomu 31. 7. 1945 uvádí, že Binovce zná od roku 1917 jako nadšeného průkopníka, který pro rozvoj filmu obětoval celé své jmění. U Lucernafilmu, resp. AB natočil několik filmů, naposledy *Jízdní hlídku*. Proti jeho chování neměl námitek až do 16. 3. 1939 (což je tvrzení udivující přinejmenším vzhledem k antisemitským vystoupením z podzimu 1938), kdy Binovec na Barrandově pronesl řeč a zabíral ateliéry jménem Národní obce fašistické. Havel, informovaný ředitelem, si prý dal k telefonu zavolat ing. Zástěru, „ohradil se a vykázal je z továren“. Protože uposlechli, byl tím pro něj případ skončen. Binovec se poté dostavil do schůze správní rady, kde žádal, „aby židé byli okamžitě odstraněni“.⁴³⁾

Tato aktivita během prvních okupačních dnů, nápadně kontrastující se zoufalými tvářemi těch, kdo přihlížejí vjezdu německé armády na tak často publikovaných fotografiích, přinesla Binovcovi evidentně pravý opak toho, v co doufal. Vskutku jsme si dál „kulturně vládli sami“, i když to znamenalo přijímat stále striktnější příkazy a respektovat stále se zužující pole působnosti – a nadále „český film ... vyráběli ti, kteří se zde narodili“. Fašistické skupiny se včlenily do Národního souručenství, jehož tvářnost

41) AMV, S – 531 – 6. Binovec k autentičnosti tohoto záznamu: „Zda předestřený mi text Zástěrovy a mé řeči ... je doslovným zněním, nemohu pochopitelně říci avšak mám dojem, že obsah souhlasí. Že bych byl prohlásil, že jsem byl vždy fašista rozhodně popírám, připouštím však, že jsem řekl že přicházím z vůle předsedy národního výboru generála Gajdy, protože jsem tím opakoval úvod předřečníka ... a snad také proto, že jmenováním osoby generála chtěl jsem dodat svým slovům důrazu. Celý projev byl velmi stručný, udal se bez jakýchkoliv rušivých příhod a setkal se s nadšeným souhlasem osazenstva. Pokud se pamatuji, nikdy jsem nepoužíval slova židovské židy [živly], nýbrž cizácké živly, pro jejich odstranění jsem se vždy veřejně disponoval, protože mi bylo nanejvýš trapné, když na př. při natáčení národního filmu *„Jízdní hlídka“* v r. 1936 musil jsem se s produkčním ředitelem Josefem Steinem před některými svědky dohovořovati německy. Výslovně podotýkám, že nešlo o žádné zabírání, nýbrž o pouhé uklidnění...“ Výpověď z 1. 8. 1945, AMV, 325 – 104 – 8.

42) Binovcovy výpovědi z 1. 8. 1945 a 3. 2. 1949, AMV, 325 – 114 – 8 a 44 – 169 – 1.

43) Viz AMV, 325 – 104 – 8. Uvidíme ještě, že datum není bez významu. Postoj tohoto svědka k Binovcovi se postupem doby stává čím dál ohleduplnějším.

ovlivňovaly, ale zdaleka ne určovaly.⁴⁴⁾ Česká filmová výroba a distribuce se snažila respektovat především divácké zájmy – včetně všech jejich veletočů. Dařilo se jí, byť mnohdy za cenu „vytí s vlky“, zachovávat si jak hospodářskou, tak i nejzákladnější „ideovou“ kontrolu své produkce. Jiří Doležal to dokumentuje na příkladu velko filmu *Svatý Václav*⁴⁵⁾ a také nezdarem snah V. Binovce, který „už v roce 1939 se chystal natočit *Čtverylku lásky* ... s protizednářskou tendencí. Zůstalo jen u záměru.“⁴⁶⁾

Společenské poměry se znovu měnily, nadějším, spojeným s vypuknutím války, odzvonilo; Německo se stalo hegemonem celého kontinentu a „novému pořádku v Evropě“ jako by už nestálo v cestě vůbec nic. Mnohým se jistě zdálo, že je na čase vyvodit z této situace osobní důsledky. V. Binovec se o to pokusil po svém. Nemusil při tom své názory příliš korigovat, stačilo se naopak o ně opřít.

Na sklonku léta 1940 rozesílá Národní obec fašistická leták, svolávající schůzi za účelem obnovení výstavby NOF. Leták byl podepsán šesti aktivisty: dělníkem, hostinským, em. statkářem, tajemníkem, majitelem kadeřnického závodu – a filmovým režisérem V. Binovcem. Jeho jméno je též uvedeno „na presenční listině poradní schůze N. O. F. ze dne 10. IX. 1940, ve které byla ustavena tajná rada fašistická jejímž členem jmenován Binovec... Na schůzi ... 18. IX. 40 taj. rady faš. usneseno že „pozdání pro německou stranu obstará br. Bínovec“. Tehdy měly býti zvány NSDAP, Gestapo, Něm. tisk. kancelář, Oberlantrat, Inž. Pavelka a veškeré složky německé...“⁴⁷⁾ Dne 30. 9. 1940 bylo pak konstatováno, že V. Binovec se „z důvodu svého zaměstnání“ nemůže schůzi účastnit a na dalších protokolech již nefiguruje. Nicméně spolupodepisuje dopis NOF ze dne 2. 5. 1941 ministerskému předsedovi s požadavky NOF vůči protektorátní vládě. Mezitím vyplňuje Binovec 26. 2. 1941 přihlášku do NOF, 15. 4. byl, podle zápisné knihy porad náčelníků NOF pro velkou Prahu, ustanoven referentem a v ústředním rozkazu NOF č. 6 ze 7. 5. 1941 je uveden jako „pracovník fašistické rady“.⁴⁸⁾

Aby byl výčet známé Binovcovy veřejné činnosti úplný, je třeba ještě zmínit, že po zřízení Veřejné osvětové služby v roce 1943 byl Binovec jmenován do funkce městského okresního vedoucího pro Prahu XII. Uvádí, že se neodvážil odmítnout, protože jmenování bylo podepsáno přímo ministrem Moravcem, ale že byl přítomen pouze na ustavující

44) Srov.: Feierabend, s. 164 a 176. Některé motivace V. Binovce, ladění jeho barrandovského projevu, ostatně i fantasmagorická formulace „Vůdci a vlasti zdar“ (viz Přípis) svědčí o výstižnosti Kuralovy shrnující charakteristiky českých fašistů. Srov.: V. Kural, s. 17.

45) K tomu viz též výpověď Emila Sirotky ze 30. 1. 1946: „S Milošem Havlem byl již z dřívějšíka ... velmi dobře znám též docent Dr. Kliment, který se snažil prostřednictvím jeho koncernu a za vydatné podpory německých míst vykonávati vliv na celé filmové ústředí ... byl v nejužším osobním kontaktu s vládním radou Zanklem ... a Dr. Zöhnelem (...) Při výkonu své funkce jsem ... pozoroval, že ... se snaží čím dále tím více uplatňovati proti naší linii zájmy, vycházející z německých míst ... vytýkal, že svoji funkci nevykonávám dobře, že tím nesloužím české věci stavím-li se na opoziční stanovisko vůči přáním Němců (...) ještě za mého působení ve filmovém ústředí byl ... autorem plánu, aby byl vyroben film *Svatý Václav* v linii německé propagandy ... spolupracoval též na scénariu tohoto filmu ... činností naší skupiny ... se podařilo, že ... posléze v důsledku ... uměle vyvolaných překážek bylo od ... provedení upuštěno.“ AMV, 2 – 832.

46) Viz Doležal, s. 216, a zde uveřejněný Přípis.

47) Viz výpis ze spisů národního soudu v Praze TNs 13/45 proti R. Gajdovi, AMV, S – 531 – 6.

48) AMV, S – 531 – 6 a 325 – 104 – 8.

schůzi a později se vždy omluvil pracovní zaneprázdněností. Nevývíjel žádnou aktivitu a za 9 či 10 měsíců byl prý funkce zbaven.⁴⁹⁾

Všechny tyto Binovcovy aktivity, nesoustavné a vždy znovu ústící do slepé uličky, byly zřejmě chabou náplastí za ztrátu pozice předsedy Československé filmové unie, v jejímž čele stál v letech 1933 – 1939. Nemáme zde prostor k vylíčení poměrně složitého vývoje, který vedl po 15. březnu 1939 ke sloučení organizací, reprezentujících prvorepublikové filmové dění podle oborů, do jednotné instituce – Ústředí filmového oboru, změněného na nátlak Němců na Filmové ústředí v Čechách a na Moravě, poté ve Výbor plnomocníků film. oboru v Čechách a na Moravě – a konečně na jaře 1940 ve Filmové ústředí pro Čechy a Moravu (dále FÚ).⁵⁰⁾ Jednotlivé oběžníky, vydávané touto institucí či jejími složkami, jejich obsah, záhlaví, označení funkcí, psaní velkých písmen v jejich názvech, frekvence podpisů apod. dokumentují nejen postup restriktivních opatření a postoj k nim, ale svědčí též o interních rivalitách jednotlivých složek a jejich zástupců. Z moci své funkce ředitele či předsedy Filmové unie si V. Binovec udržuje svou pozici – jako plnomocník za Filmovou unií, později jako (snad do jisté míry samozvaný) místopředseda FÚ a zástupce tvůrčích pracovníků (či předseda sekce filmových zaměstnanců) v něm – až do 15. 2. 1941, kdy došlo ke zřízení Českomoravského filmového ústředí (dále ČMFÚ).⁵¹⁾ Je paradoxní, že právě tato organizační změna umožnila zbavit se nepohodlného funkcionáře Binovcova ražení.

Zmíněný krok neznamenal jen ztrátu prestiže: vzbudil v Binovcovi též existenční obavy. Jejich výrazem je i jeho již citovaný dopis ze dne 4. 3. 1941, adresovaný předsedovi ČMFÚ Emilu Sirotkovi. Ironií osudu byl přidělen k vyřízení Binovcova funkčnímu nástupci Jozefu Jaurisovi, donedávna jeho podřízenému ve funkci ústředního tajemníka Filmové unie. Binovec si v dopise stěžuje, že mnozí, a to velmi často zasloužilí, filmoví

49) Viz protokol z výslechu 3. 2. 1949, AMV, 44 – 169 – 1. Tyto údaje potvrzuje výpověď Huga Tuskányho, do podzimu 1943 vedoucího, poté zástupce vedoucího VOS. Tamtéž.

50) K tomu srov.: NFA, fond ČMFÚ; D o l e ž a l, s. 200 – 201. Dále srov. výpověď E. Sirotky z 30. 1. 1946: „Krátko po okupaci ... byl vytvořen z jednotlivých úseků filmového podnikání sbor plnomocníků filmového oboru ... byl veden formou demokratickou ... především z toho důvodu, aby byla zdejší filmová produkce pokud možno uchráněna od vlivu německého. V čelo ... jsem byl postaven jednomyslnou volbou ... byl jsem v dotyku jednak s ... generálem Eliášem ... jednak s ... ministrem obchodu Dr. Kratochvílem, u něhož jsme nacházeli ... rovněž plné podpory. Po nějaké době ... Němci využívali té okolnosti, že ... nebyl ještě vydán projednaný již statut o filmové komoře a kinozákon a dali pokyn vládním kruhům, aby byla zřízena korporace, která soustředí celý filmový průmysl s povinným členstvím a ... bude mít ráz autoritativní (...) bylo projednáno na půdě ministerstva obchodu zřízení t. zv. českomoravského filmového ústředí ... Jedním z nejvýznamnějších členů ... po stránce hospodářské byl Miloš Havel (...) Když se stávala aktuální otázka zřízení filmového ústředí ... jednal jsem ... s generálem Eliášem ... mám-li převzít vedoucí místo ... Současně se mnou přicházeli v úvahu na toto místo ... Vlasta Burian, který byl prosazován kruhy německými a Miloš Havel, podporovaný docentem Dr. Klimentem. Posléze prosadil generál Eliáš mé jmenování předsedou ... a po dobu let 1940 – 1941 ... se mně podařilo výše zmíněnou linii ... udržeti.“ AMV, 2 – 832.

51) Viz Přípis a AMV, 44 – 169 – 1. Snahu zachovat si autonomii alespoň v oblasti své kompetence se zdá dokumentovat např. oběžník č. 105/40. Běžně je FÚ zastupováno těmito funkcionáři: předsedou (Emil Sirotek), generálním tajemníkem (Jaroslav Leiser – po válce Lesař), jeho náměstkem (JUDr. Rudolf Bláha) a jednatelem (Karel Feix). Hloubku změn, kterou přineslo zřízení ČMFÚ, dokumentuje i nová podoba jeho výnosů – nyní dvoujazyčný Věstník nabývá i navenek hrozivě úřední podobu.

tvůrci jsou již dlouhou dobu bez zaměstnání (náležitou pozornost věnuje, jak jsme viděli, i své osobě). Zpochybňuje zdůvodňování nedostatku pracovních příležitostí obsazením ateliérů německou produkcí a navrhuje: 1) Aby ČMFÚ upozornilo na tento problém filmové výrobce a zasadilo se, „aby nezaměstnaným film. tvůrčím pracovníkům-profesionálům byla umožněna po zásluhách práce a obživa. 2) Nechť Ústředí zamezí nešvaru, aby majitelé, neb ředitelé velkých výrobních firem sami režírovali filmy pro své firmy. 3) Nechť Ústředí krátkou cestou vstoupí ve spojení s říšskoněmeckými příslušnými filmovými organisacemi a úřady a požádá podle smyslu prohlášení, které učinil pan říšský ministr Goebbels k českým kulturním pracovníkům, aby byla zdejší filmový pracovníkům, kteří ovládají němčinu poskytnuta možnost zařazení do pracovního procesu v německých filmech zde, neb v Říši. To zvláště v případě, že by opravdu bylo se strany německé znemožněno natáčet zde s dostatek domácích filmů.“⁵²⁾

Tyto návrhy je třeba posuzovat v dobovém kontextu. S Pragfilmem a jinými německými společnostmi pracovalo na 300 českých filmařů, mnozí od jara 1939 (nebo i dříve), a to nejen z řad technického personálu. Byli mezi nimi umělci nejzvučnějších jmen. Také Binovec bude na čas umístěn v dramaturgickém oddělení Pragfilmu – nikoli ovšem prostřednictvím ČMFÚ. Svůj poslední, nedokončený film, nazvaný *Bludná pouť*, natáčí však v české produkci.⁵³⁾ Rozhodně nic nenasvědčuje tomu, že by na snahu německých míst po včlenění co nejvíce českých umělců (ovšem náležitě prověřovaných) do německé filmové výroby – se zřejmým cílem postupně je odnárodnit a asimilovat – měly podstatnější vliv iniciativy z české strany. Jde zřetelně o součást nového přístupu po Heydrichově převzetí protektorátní funkce – a zároveň o projev Goebbelsova úsilí zvýšit německou filmovou výrobu, oživit personální obsazení a překonat autonomii protektorátního filmu.

Uvedením těchto skutečností nechceme relativizovat Binovcovu osobní odpovědnost, pouze ji vřadit do tehdejší atmosféry. Mnoho okolností ostatně nasvědčuje, že pro Binovce měla ve spojení „český fašista“ svou váhu obě slova. Jeho žádosti vyhověno nebylo. Pro toho, kdo nepovažuje film především za prostředek obživy či výdělku, je to po zvážení použitých argumentů pochopitelné. Tak umělecky rigorózní sudidla sice tehdy rozhodně neplatila, v tomto konkrétním případě však existovaly i další důvody.

Opakovaně se po válce setkáváme se svědectvím, že ve filmových kruzích se přinejmenším mnohé tušilo o Binovcových stycích s „německými místy“ – což bylo téměř totéž jako s „německými policejními místy“.⁵⁴⁾ Pro úplnost je třeba uvést alespoň kusá fakta

52) AMV, S – 531 – 6. Srov. D o l e ž a l, s. 217 – 222.

53) Zmínka o něm viz D o l e ž a l, s. 227. Srov. též svědectví E. Sirotky: „Po tomto filmu [*Městečko na dlaních*] snažil se o další práci, která mu však pro odpor českých míst byla již znemožněna. Němci mu proto opatřili místo dramaturga v ... Prag-filmu.“ AMV, S – 531 – 6. E. Sirotek byl ovšem roku 1943 zbaven funkce v ČMFÚ a „odešel do soukromí“ (viz výpověď z 30. 1. 1946) a roku 1944 došlo i k jeho zatčení (výslovně podotýká, že nikoli v souvislosti s Binovcovým přípisem). Poslední, nedokončený Binovcův film *Bludná pouť* byl adaptací románu Pavla Kutného z uměleckého prostředí Kolébka z jasanu.

54) Srov. výpověď M. Havla z 31. 7. 1945 o tom, že Binovce „nepokládal po celou dobu okupace za osobu důvěryhodnou a spolehlivou“, dokonce se jej „obával a stranil“. AMV, 325 – 104 – 8. Viz též výpověď E. Sirotky z 19. 9. 1946: „Z uvedených okolností i z celkového názoru českého filmového oboru byl Binovec považován za člověka nebezpečného české věci ... prospěcháře a karieristu.“ AMV, S – 531 – 6.

z rozsáhlého materiálu, který je v tomto ohledu k dispozici. Přitom nesmíme ztrácet ze zřetele, že jeho zdroje jsou někdy i „dvojnásob“ policejní a zejména že němečtí policejní příslušníci měli po válce dostatek důvodů k tomu, aby vypovídali neúplně či zavádějícím způsobem. Nelze také nebrat v úvahu poměrně běžné styky mnoha kulturních pracovníků, i velmi oblíbených a renomovaných, s německými činiteli – jejichž provázanost s bezpečnostními složkami byla značná. Většinou se ovšem omezovaly na společenskou oblast a motivoval je strach, ale často také ohledy prestižní, hmotné, snaha o další kariéru a mnohdy též navyklá potřeba životního stylu (např. záliba v divokých večírcích, jejichž přímo vyhledávané „erotické sekvence“ byly filmovány a později dávány k lepšímu). Pro představu obecného rámce snad uvedme pouze tvrzení zaměstnance kartočky gestapa B. Sieberta (krycím jménem Veselý), že jen tato tajná služba měla v Praze 8000 – 10000 kmenových českých spolupracovníků ze všech společenských tříd.

Přestože V. Binovec spolupráci tohoto druhu vždy popíral a své četné styky s několika prokazatelnými zaměstnanci gestapa či SD vysvětloval společenskými důvody, výměnou špeku a másla za slivovici,⁵⁵⁾ případně iniciativou z jejich strany, přičemž on si nebyl ničeho vědom, atp. – svědectví opačného druhu jsou příliš četná a z příliš mnoha stran. V přípisu Binovec sám zmiňuje Miloše Cettla⁵⁶⁾, jehož znal údajně z účtárny FÚ. Zmiňovaným „svědkem“ je zřejmě jistý Šindelář, zaměstnanec gestapa přidělený k natáčení, Cettlův přítel z vojny, kde spolu sloužili jako jezdecktí důstojníci. Svě časté rozhovory s ním vysvětluje Binovec společným zájmem o koně a dostihy.⁵⁷⁾ Další zaměstnanec gestapa jej prý kontaktoval jen kvůli zařízení zájezdu bývalé protagonistky Binovcových filmů do říše pod záštitou České pracovní fronty (šlo o pořádání zábavních večerů pro české dělníky); zájezdy na říšskoněmecké území byly velmi lukrativní a v některých kruzích tedy vyhledávanou záležitostí.

Namísto dalšího výčtu přejdeme k nejzávažnějšímu svědectví. Již 15. 3. 1939 byl do Prahy převelen z berlínského gestapa Hans Otto Gall, aby pracoval v oddělení II B M (odboj). Proslul krutostí, ale za horentní úplatky byl ochoten propouštět z vazby. V důsledku toho došlo na podzim roku 1944 k jeho zatčení, byl odsouzen k smrti, ale nikoli popraven. V seznamu jeho konfidentů (vypracovaném, samozřejmě pod přísným dohledem, vězněm gestapa J. M.) k 31. 1. 1944 je veden Biňovec Wenzel, Filmregisseur,

55) Tak zdůvodňuje své rozhovory s dr. Königem-Klierem a opakované docházky do jeho bytu. Jedná se o šéfa oddělení SD, s nímž jej v roce 1940 seznámil již zmiňovaný Bohumil Smola. Jiná svědectví naznačují, že „prostřednictvím Binovce zasahoval ... dr. König-Klier do filmu“ a že z jistého Klierova rozhovoru přímo vyplývá, že i Binovec pracoval pro SD. Ten však uvádí, že se jej König – „hospodářský a revisní poradce“ – sice vyptával na poměry ve filmu, ovšem pouze po obchodní a hospodářské stránce, a na to, co se nyní natáčí. Nezajímal se prý o žádnou jinou osobu než o Binovce. AMV, 44 – 169 – 1.

56) Stopa M. Cettla (též Cetla, Zettla či Zetla), stíhaného pro údajné konfidentství, mizí v plzeňských lesích; od 13. 5. 1945 je nezvěstný. AMV, 325 – 104 – 8.

57) K filmu samému V. Binovec uvádí, že po odchodu z účtárny FÚ začal Cettl natáčet kulturně politický propagační film (v rámci Avisfilmu). Disponoval značným kapitálem, který zřejmě pocházel „od Němců“. Dílo mělo objasnit protektorátním příslušníkům výhody, které jim plynou z faktu, že za jejich zájmy bojují Němci, a to na vzdálených bojištích. Od Binovce prý dostával – při nepravdělném styku – jen profesionální rady. Později, během přelíčení, Binovec tvrdí, že s Cettlem hovořil pouze dvakrát. Viz AMV, 44 – 169 – 1 a S – 531 – 6. Majitel Avisfilmu i někteří spolupracovníci se hájili tím, že se projektu zúčastnili pod nátlakem.

s odpovídající adresou a poznámkou „Miloš“ – nasvědčující, že jeho řídicím orgánem byl významný konfident, Gallova pravá ruka (říkalo se, že bez něj nic nepodnikal) – Dr. Müller.⁵⁸⁾

Binovcovy kontakty s německými místy – ať již policejními, či nikoli – vedly k tomu, že na počátku léta 1941 byla naoktrojována režie jeho dalšího filmu, *Městečka na dlani*, o jehož tradičním hodnocení jako jednoho z nejzdařilejších a také z národnostního hlediska nejpozitivněji působících filmů okupačního období jsme se již zmínili. „Natáčení bylo zahájeno v létě 1941, pak bylo přerušeno a cenzura povolila premiéru až v polovině září 1942.“⁵⁹⁾ Je zjevné, že nacionální nota v Binovcově prožívání skutečnosti nechyběla. Nejde však jen o to, že národně sentimentální přístup sám o sobě nezakládá ani neprohlubuje ryze umělecké kvality filmu. Binovcův, ale např. i Čápův případ poukazuje na ošidnost přeceňování nacionálně laděných východisek i v rovině čistě názorového a společenského působení a zdá se, že zpochybňuje něco ze samotných zdrojů, na nichž bývá budována obrana protektorátní kinematografie.

Svědectví o průtazích v natáčení tohoto filmu a o odkladu premiéry svědčí o tom, jak obtížné je přesně zařadit zřejmá fakta a kolika legendami a dezinterpretacemi může být jejich chápání průběžně zatěžováno. Ve zde editovaném příspěvu E. Moravcovi nacházíme zcela odlišné vysvětlení oněch průtahů i toho, proč bylo uvedení filmu posunuto až na začátek podzimní sezóny – ačkoli předchozí výklad vyzníval více než logicky.⁶⁰⁾

Během natáčení exteriérů tohoto filmu byl zatčen Karel Hašler, a to na základě udání, všeobecně připisovaného V. Binovcovi. On sám již za okupace toto obvinění vehementně a hněvivě popíral. V roce 1945 uvádí: „S Karlem Hašlerem byl jsem dlouholetý přítel a často jsem se [s] ním přátelsky stýkal a již i spolupracoval. Při natáčení ... byl mi Hašler přidělen jako umělecký poradce. Exteriery ... se natáčely v létě 1941 v Železných horách a v Třemošnici u Čáslavi. Tam Hašler vždy po práci při večeri sedával s námi a potom jsme zpívali většinou národní písně po nichž jsme se rozcházeli, vzhledem k tomu, že pro velkou práci jsme museli časně vstávat. Hašler protože měl více času zůstával obvykle ... ve společnosti místních občanů... Co se zpívalo nevím, je mi však známo, že

58) Gestapo (i jiné německé tajné služby) mělo konfidenty také z řad židů, kteří se tímto způsobem snažili zachránit sebe i své rodiny; obdrželi arijské doklady na cizí jména a rovněž potravinové lístky. Když přišel roku 1943 z Berlína zákaz nadále je využívat, byla spolupráce s nimi až na několik málo případů ukončena a posléze zůstal na oddělení II B M 1 údajně pouze M. Schmiedke, krycím jménem Dr. Müller – až do svého zatčení, k němuž došlo poté, co vyšlo naprostou náhodou najevo, že nechával zanášet různé osoby do seznamů bez jejich vědomí a inkasoval sám jejich týdenní platby. V této souvislosti je k případu V. Binovce uváděno, že sice napsal na požádání články do Vlajky, ale jeho spolupráce s Dr. Müllerem je krajně nepravděpodobná, protože „měl k lidem druhu Schmiedkova vrozený odpor a i ve filmových ateliérech je nenáviděl“. Srov. výpověď B. Sieberta, AMV, 305 – 606 – 6. K Schmiedkeho osobě (kr. jméno škpt. Dubský a Dr. Müller) existuje ještě svědectví, uvádějící, že spolu s býv. rotmistrem A. Neradem odjizili v době 2. republiky na min. nár. obrany „kartotéku zpravodajské služby – ofensiva“ a předali ji posléze gestapu. AMV, 302 – 1 – 306.

59) Doležal, s. 206.

60) V. Binovec se ovšem zmiňuje i o skutečných cenzurních problémech – nejpřísnější byl prý Bohumil Smola – a o příkazu vystříhnout několik dialogů, které byly považovány za „protiněmecké“. Viz Binovcova výpověď z 3. 2. 1949, AMV, 44 – 169 – 1.

Snímek z natáčení Městečka na dlani.

*Třetí, čtvrtý a pátý zprava filmový publicista Jan Wenig,
režisér Václav Binovec a spisovatel Jan Drda, druhý zleva publicista Jiří Síla.*

Foto archiv

Hašler i v jiných příležitostech zpíval různé nebezpečné písně různé parodie na Němec-ko a že těchto zpěvů se účastnit bylo nebezpečné. Rovněž z doslechu vím, že Hašler v této souvislosti byl několikrát volán na Gestapo, kde byl důrazně varován, aby zanechal zpěvů podobných písní, tímto se Hašler sám dokonce chlubil ... v Třemošnici byli jsme pozváni továrníkem Bartošem do jeho chaty v lesích, kde Hašler předvedl svůj repertoár. Na text se přesně již nepamatuji protože se dosti pilo. Tehdy pokud vím byli přítomni všichni spolupracovníci tohoto filmu. ... K zatčení Hašlera došlo ... u osady Ládví na Benešovsku. Tam uprostřed práce přišli dva gestapáci z nichž jeden byl Werner Dress z filmové censury, který byl ve filmových kruzích znám, s Hašlerem a několika jinými si podal ruce a odcházeli s Hašlerem opodál a [ve v]zájemném hovoru a Hašler se již nevrátil. To bylo někdy v měsíci září 1941. Asi po týdnu jsem dostal obsílku na gestapo kde jsem byl vyslýchán zmíněným Dressem ve věci Hašlerově ... na jeho dotaz zda je mi známo něco o protiněmeckých parodiích jsem odpověděl, že ne, resp. že nevím co Hašler zpíval v mé nepřítomnosti...⁶¹⁾

61) Výpověď z 1. 8. 1945, AMV, 325 – 104 – 8.

Václav Binovec
s Jindřichem Plachtou a Františkem Černým
při natáčení *Městečka na dlani*
Foto Jan Mikota

Binovcův výklad si žádá několik poznámek, především o osobě Karla Hašlera, který patrně – alespoň za druhé republiky – nebyl Binovcovi názorově příliš vzdálen. Je známo, že po Mnichovu se bouřlivě a nevybíravými slovy vyjadřoval o nejvyšších politických reprezentantech první republiky, o tom, že tito „hrobaři národa“ stát prodali židům apod. Spoluautor scénáře *Městečka na dlani* Karel Steklý dokonce prohlásil: „Vím, že Binovec i Hašler byli fašisty a o jejich vzájemný poměr jsem se nikdy nestaral...“⁶²⁾ Opakovaně ve výpovědích zaznívá, že Hašler se stal uměleckým poradcem filmu proti Binovcově vůli. Zaujímal při natáčení až do svého zatčení, tj. prakticky ve všech exterierních scénách, významnou pozici. Jaroslav Průcha, jeden z hereckých představitelů filmu, o něm přímo mluví jako o spolurežisérovi. Několik svědectví se zmiňuje o Binovcových stále intenzivnějších sporech s Hašlerem, který mu byl „poradním sborem nadiktován“, což „při své ješitnosti těžce nesl“, o „rivalitě“ mezi nimi, o špatných vztazích, plynoucích z toho, že Binovec nemohl „nic podnikat bez Hašlera“, dokonce i o Binovcových

62) AMV, S – 531 – 6.

*Karel Hašler v roce 1940
při natáčení filmu Františka Čápa Babička
Foto archiv*

výrocích, nasvědčujících tomu, že je rozhodnut v další etapě, tj. v ateliérových scénách, Hašlerovu spoluúčast nepřipustit a „zbavit se ho“. ⁶³⁾ Několik dalších svědectví potvrzuje také postupnou zásadní změnu Hašlerova smýšlení, stejně jako skutečnost, že byl gestapem opakovaně varován.

Hašlera zatýkali dva muži od gestapa. První z nich, Werner Dress, byl všeobecně znám jako šéf kulturního oddělení Státní tajné policie (tisk, film, divadlo a umělecké

63) Tamtéž. Je zajímavé, že při přelíčení byla zřejmě čtena jediná z těchto výpovědí, naopak byli slyšeni dva svědci, z nichž jeden mluvil pouze o „nesrovnalostech“ a druhý dokonce uvedl, že zmiňovaní „vycházeli spolu velice dobře“.

produkce – včetně dohledu nad Filmprüfstelle).⁶⁴⁾ Že se osobně zná i s druhým z nich, J. Šindelářem, připustil Binovec teprve poté, co vzájemné přátelské styky vyšly najevo. Právě tohoto muže (krycím jménem Schweizer) označil po válce Werner Dress za pisatele udání na Hašlera a soud se k této verzi přiklonil.⁶⁵⁾ Další pracovník gestapa, týž, který roku 1948 zpochybňuje autentičnost zápisu v knize konfidentů, zprvu uvádí, že „podle Dresse ... Binovec učinil o Hašlerovi závažná prohlášení“, později však naznačuje a nakonec přímo tvrdí, že Binovec pouze vypovídal o Hašlerově činnosti, ale první udání, na jehož základě došlo k zatčení, psal ředitel jisté filmové společnosti, která za války splynula s Pragfilmem.⁶⁶⁾

O původci udání ovšem existuje svědectví samotného Hašlera. Dva členové disciplinární rady Svazu českých filmových pracovníků totiž 2. 7. 1945 prošetřovali činnost JUDr. Josefa Rychlíka, který v advokátní kanceláři zastupoval firmu AB a poté pracoval pro Lucernafilm. Po pasáži věnující se okolnostem německého převzetí ateliérů jsou vysvětlovány styky s ing. Zanklem, dr. Söhnelem a B. Smolou a následují tato slova: „Při přelíčení sporné záležitosti Bohemiafilm contra Lucernafilm ve věci filmu *Babička* vymohl jsem, že byl z vazby Gestapa jako spoluobžalovaný ... předveden i zemřelý Karel Hašler. Při této příležitosti podařilo se mi s Hašlerem promluvití beze svědků se strany německé a tu mi ... sdělil, že mu Gestapák Dress prozradil jméno udavače proti němu ... a označil ... Václava Bínovce. Při tom upozorňuji, že mne ... mezi jiným požádal, abych za tímto sdělením ... šel.“ K tomuto svědectví nebylo možné zjistit další podrobnosti, neboť zmíněný právník byl devět dní poté zavražděn.⁶⁷⁾ Toto Hašlerovo svědectví nicméně potvrzuje několik dalších důvěryhodných svědků, kteří se ovšem liší v detailním líčení okolností, za nichž k němu došlo.

Při zmíněném procesu pro přečin podle autorského zákona, v němž byl obžalován i Hašler, mluvil obhájce o tom, že mezitím byl Hašler zatčen pro zpěv parafráze „Hoši od gestapa, vy tam v zemi spíte, vy se nikdy domů více nevrátíte“ a že zatčení je Binovcova práce. Tehdejší předseda soudu Josef Neureiter, který se o Hašlerovo zatčení osobně zajímal, líčí podrobně, jak nastrojil soukromou rozmluvu K. Hašlera s jeho obhájcem a od něj se poté dozvěděl v podstatě totéž. Hašler byl prý vyšetřován na gestapu bývalým hercem, který se k němu choval slušně a podrobnosti o udání mu prozradil. M. Havel potvrzuje, že spolu s několika zainteresovanými slyšel příslušné sdělení od samotného

64) Podobně jako další pracovníci gestapa využíval Dress známosti v uměleckých kruzích, účasti na oslavách premiér apod. k získávání informací. Podle některých narážek měl prý „uměleckou minulost“. Na rozdíl od svých spolupracovníků se některých značně nevázaných zábav účastnil pouze z úředního zájmu. Získané informace předával příslušným referentům, nechával si jen větší případy (např. Hašlerův, Kvapilův, E. F. Buriana). V roce 1943 Prahu na čas opustil – byl členem bezpečnostního praporu v SSSR a policejního výpomocného oddílu v Soluni. K jeho zadržení došlo 7. 5. 1945 v budově gestapa, ale již 26. 5. byl převzat, jako příslušník kárného oddílu, kontrarozvědným odborem SMERŠ 60. armády. Byl převezen do vězení NKVD v Ratiboří a 20. 6. 1945 odsouzen voj. soudem 4. ukrajinského frontu k smrti zastřelením. Z těchto důvodů nebylo možno ověřit skutečnosti, zajímavější českou stranu, mj. ani jeho svědectví o udání K. Hašlera. Srov. AMV, 305 – 606 – 6 a 2 – 832.

65) AMV, S – 531 – 6.

66) AMV, 305 – 606 – 6. Syn K. Hašlera naopak tuto možnost výslovně vylučuje.

67) Srov. AMV, S – 531 – 6.

Hašlera během procesu. Existuje také potvrzení faktu, že si Hašler přál, aby z věci byly jednou vyvozeny důsledky.⁶⁸⁾

Hašlerův syn uvádí, že „otec mu po svých spoluvězních vzkázal, že viděl osobně udání“. (Došlo k tomu snad tak, že Dress nechal udání ležet ostentativně na stole a odešel z místnosti.) Mimoto mu prý Dress osobně naznačil, že gestapo otce již několikrát varovalo, ignorovali už několik udání, ale to poslední bylo tak závažné, že nebylo možné nezakročit.⁶⁹⁾ Vždy ovšem zbývá otázka, do jaké míry odpovídala indiskrece „bývalého herce“ W. Dresse skutečnosti a nebyla-li záměrnou dezinformací či dokonce provokací.

Binovec vždy tvrdil, že v souvislosti s Hašlerem byl vyslýchán pouze dvakrát Dressem na gestapu. Šlo podle něj především o refrén „Kam se na nás, bolševici, hrabete“. Pověsti o udání nesl těžce, existují svědectví, že si na jejich šířitele stěžoval anebo jim vyhrožoval. Zmiňuje se také o nátlaku z německé strany – a to nejen v souvislosti s přípisem ministru Moravcovi. Potíže měl mít nejčastěji s příslušníkem SD Büxensteinem, který prováděl dohled nad filmovými zaměstanci a arijskými průkazy.⁷⁰⁾ Ten prý ostře a nesmlouvavě prosazoval německou nadvládu. Binovcovi údajně vytykal protiněmecké smýšlení, předložil mu fotografii, na níž byl Binovec spolu s T. G. Masarykem, a citoval výrok, který Binovec pronesl ve společnosti kolegy režiséra (jenž k Büxensteinovi údajně často docházel s hákovým křížem v klopě kabátu) – že „s Němci musíme ve filmu zatím spolupracovat, než budou vyhnáni“. Věděl prý také o Binovcově brojení proti dovozu německých filmů a o jeho stycích s rodinou tchána – legionáře.⁷¹⁾

O nejvážnějších potížích mluví však Binovec v souvislosti se svým přípisem Emanuelu Moravcovi. Ten prý na něj již v roce 1941 vyvíjel nátlak, aby mu „podal některé informace o osobách z filmu“. Později, počátkem roku 1942, prý Binovcovi vyhrožoval, že proti němu má dost materiálu, aby ho nechal zavřít. „Tomuto nátlaku jsem podlehl a napsal jsem mu první dopis, s nímž nebyl spokojen. Potom jsem teprve napsal ... onen, který mi byl právě předestřen s nímž teprve souhlasil. K obsahu ... uvádím, že sám nejsem autorem celého dopisu nýbrž, že ... skoro o všech [osobách] dal mi již Moravec v konceptu psané informace, některé české a některé německé s tím, abych [je] použil, opsal a ... jemu znova zaslal ... Nedenuncoval jsem tedy ... nýbrž prostě zredikoval jsem informace, které už Moravec měl odjinud. Při tom mně ... ujistil, že těchto informací nepoužije nijak úředně ... čistě ... pro jeho potřebu, aby věděl jaké má lidi v oboru, který spravoval.“ Binovec ještě dodává, že Moravec slib dodržel – on že alespoň neví o žádném zákroku proti komukoli, kdo byl v dopise uveden. Po jedenácti dnech jde ve svém líčení ještě dále: „...podotýkám, že tento elaborát vypracoval vlastně Emanuel Moravec, nebo někdo z jeho spolupracovníků, mně jej předložil Moravec jako koncept a dal mi rozkaz, abych jej chronologicky sestavil a na mé zdráhání odpověděl výhrůžkou, že má ... dosti materiálu, aby mě donutil k povolnosti. Sám jsem tento elaborát žádnému německému úřadu

68) Srov. tamtéž.

69) AMV, 325 – 104 – 8.

70) Každý filmový pracovník musel mít arijské doklady a učinit prohlášení, že nebyl legionářem. Büxensteinnův podpis nalézáme vedle Binovcova (za FU) např. na „přísně důvěrném“ oběžníku č. 21/39, který vymezuje podmínky pro další práci kameramanů. Na oběžníku č. 57/39 z 21. 11. 1939 je Egon Büxenstein veden jako člen výboru plnomocníků za Filmprüfstelle. V roce 1941 odchází na frontu.

71) Viz Binovcova výpověď z 3. 2. 1949, AMV, 44 – 169 – 11.

neposílal; když jsem ... sestavil elaborát, poslal jsem jej doporučeným dopisem Moravcovi ... A pokud se ... odvolávám na dopis z 12. února jedná se rovněž o dopis poslaný Moravcovi ... ale Moravec nebyl s ním spokojen... Pokud píše ... o výzvě příslušného služebního místa, je tím míněno služební místo Moravcovo ... Moravec mi výslovně řekl, že mu nyní film podléhá, že chce mít všechno v ruce, že si informace opatřil, ale chce je mít někým z oboru ... podepsané...⁷²⁾ Poté byl Binovec, již podruhé, propuštěn na svobodu. Jakkoli nelze Moravcův vliv na některé detaily přípisu zcela vyloučit, doposud konstatovaná fakta nenasvědčují, že by toto vylíčení odpovídalo skutečnosti. Nejde jen o zřejmé rozpory se zněním průvodního dopisu ze 3. dubna. Celá tehdejší situace nabízí daleko pravděpodobnější vysvětlení – že totiž na základě svých přinejmenším ústních intervencí byl V. Binovec požádán, a to původně zřejmě německou stranou, aby vypracoval souhrnnou zprávu o poměrech v českém filmu a o jeho řízení – a navrhl opatření k nápravě, včetně personálních. Odkaz na prosinec 1941 navíc nasvědčuje, že celá záležitost měla souvislost se zásadními změnami jak ve správě protektorátu, tak ve všeobecné atmosféře, které přinesl Heydrichův příchod do Prahy 27. 9. 1941.⁷³⁾ Je možné pouze spekulovat, do jaké míry spojoval E. Moravec s novou situací naději, že se mu podaří dostat pod svou kontrolu filmovou výrobu; ta byla od roku 1942 skutečně převedena do kompetence ministerstva školství a národní osvěty. Binovcův přípis hrál možná v tomto přesunu určitou roli. V každém případě je pravděpodobné, že nový kurs po nástupu R. Heydricha oživil Binovcovo úsilí o prosazení vlastních ambicí.

Bezprostředně po válce, 11. května 1945, byl Václav Binovec zatčen příslušníky NKVD, odvezen do polské Ratiboře a vyslýchán především o německém vlivu na protektorátní kinematografii. Mezitím česká strana pověřila Ředitelství úřadu národní bezpečnosti v Ostravě pátráním po V. Binovcovi, který měl být „podle nezaručených zpráv“ v Ostravě, Opavě či Ratiboři. „Jednoho dne přišel jeden český četník, kolem 7 – 8 července a převzal mě ještě asi s 50 dalšími Čechy a Slováky, za účelem návratu do Československa ... Z Ostravy jsem byl převezen do Prahy Bartolomějské ul. č. 10, kde jsem byl zajištěn a předán do Vršovické sokolovny a v listopadu 1945 na Pankrác, odkud jsem byl po několika dnech propuštěn s tím, že veřejný žalobce ... nenalezl důvodů ke stíhání podle retribučního dekretu. Od začátku dubna 1946 do 20. června 1947 byl jsem zajištěn na Pankráci, vyslýchán ... ve věci dopisu, který jsem měl psát bývalému ministru Moravcovi ... Dne 20. června jsem byl [propuštěn]...“⁷⁴⁾

Již v době Binovcova zadržení ruskou stranou schválil 30. 6. 1945 senát disciplinární rady Svazu filmových pracovníků návrh, aby byla projednána obvinění týkající se zabírání ateliérů, protizidovských postojů, udání K. Hašlera a žádosti, aby se ČMFÚ s odvoláním

72) Podrobněji o celé věci a peripetiích údajného nátlaku viz výpovědi z 5. a 16. 1. 1946, AMV, S – 531 – 6.

73) V jiné rovině uvažuje roku 1946 o spojitosti Binovcova přípisu s Heydrichem E. Sirotek: „Dva měsíce před atentátem na Heydricha poslal Binovec ministru Moravcovi elaborát, v němž podává charakteristiky českých filmových pracovníků takovým způsobem, že toto podání lze považovati za přímé udání, které, kdyby bylo došlo k projednávání v době ‚Heydrichiády‘, bylo by znamenalo smrt všech jmenovaných. Totéž udání podle jeho vlastního průvodního dopisu ... učinil již předtím v prosinci na německých místech (pravděpodobně na Gestapu).“ AMV, S – 531 – 6. V této souvislosti dodejme, že ovšem už samotný příchod R. Heydricha do Prahy byl spojen s vyhlášením stanného práva a rozsáhlou vlnou represí.

74) Zde a dále viz protokol z 20. 11. 1947, AMV, 325 – 104 – 8. Srov. též pozn. 77.

na Goebbelsův projev zasadilo o práci svých členů na německých filmech. O týden později rozhodl senát všemi hlasy, že se obviněný „dopustil jednání, přičicích se národní cti českých film. pracovníků a vylučuje se proto z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru“.⁷⁵⁾

Peripetie soudního projednávání byly složitější. Poprvé byl V. Binovec propuštěn z vazby v listopadu 1945 z rozhodnutí veřejného žalobce s odůvodněním, že řízení bylo zastaveno. Vzápětí byl však Binovec znovu zajištěn ZOB II v Praze, když vyšly najevo nové skutečnosti – zejména záznam v knize konfidentů a zmínky vyslýchaného pracovníka gestapa o Binovcových stycích jak s ním, tak s institucí, v níž byl zaměstnán. Obviněný k tomu prohlašuje, že se necítí vinen, s gestapem nespolupracoval, byl tam pouze vyslýchan, jak se jeho jméno ocitlo na seznamu, neví... Po obsáhlém předestření vlastní verze vzniku přípisu E. Moravcovi, kterou již známe, a na základě manželčiny žádosti je znovu propuštěn „na slib podle § 191 tr. ř.“. První návrh na zahájení trestního řízení nese datum 20. 4. 1947. Je zdůvodněn tak, „že v letech 1942 – 1945 ... v době zvýšeného ohrožení republiky

I. podporoval nacistické hnutí tím, že byl důvěrníkem gestapa.

II. v zájmu Německa a využívaje situace přivoděné nepřátelskou okupací udal písemným podáním blíže nezjištěnému německému úřadu pro skutečnou případně smyšlenou činnost, totiž, že jsou Německu nepřátelského smýšlení, židozедnáři a že maří snahy aktivistických filmařů ... čímž spáchal ad I. zločin proti státu podle 3 odst. 1 retr. zák., ad II. zločin proti § 11 cit. zák.“.

K procesu nakonec došlo až 22. 9. 1948, a to na základě poněkud pozměněné (a též seriózněji formulované) obžaloby ze 6. 9. 1948: „...že v letech 1940 – 1945 ... byl důvěrníkem a informátorem pražského gestapa o poměrech v českém filmu ... a dále ... že sepsal podání na blíže nezjištěný okupační úřad (služební místo) v němž podrobně rozebral osobní poměry v čes. filmovnictví a uvedl o vedoucích osobách čs. filmu, že jsou říši nepřátelského smýšlení, židozедnáři a maří snahy aktivistických filmařů, II) byl členem tajné rady fašistické, tedy činovníkem ... organisace v § 3 retr. zák. sice nejmenované, ale mající podobnou povahu jako organisace tam uvedené, III) v zájmu nepřítelů a využív situace přivoděné nepřátelskou okupací udal jednak Karla Hašera pro protiněmeckou činnost a jednak Jiřího Havelku a vedoucí činitele čs. filmu ... pro skutečnou případně vymyšlenou činnost...“.

Na úvod přelíčení před mimořádným lidovým soudem prohlašuje obžalovaný, že se necítí vinen, spolupráci s gestapem odmítá, uvádí, že sice napsal dopis Emanuelu Moravcovi, ale nepřiložil rozbor osobních poměrů jednotlivých osob, ostatně že je ani neznal. Popírá dokonce, že byl členem Tajné rady fašistické, tvrdí, že jeho jméno se na letáku ocitlo bez jeho vědomí a proti jeho vůli. Neudal Hašlera, Havelku ani nikoho jiného. Členství ve fašistické organizaci připouští jen pro léta 1926 – 1928.⁷⁶⁾

75) Zde a dále viz AMV, S – 531 – 6.

76) Po předestření protokolů Tajné rady fašistické připustil předtím Binovec 26. 6. 1948, že se zúčastnil schůze dne 10. 9. 1940, konstatoval však, že „po uvážení věcí“ se další činnosti vyhnul. Neví prý nic o usnesení z 18. 9. 1940, že má obstarávat pozvání pro německou stranu. „Nikdy jsem žádnou složku německé veřejné moci nikam nezval.“ Tvrdí též, že žádné podání ministerskému předsedovi, obsahující požadavky NOF, nikdy nepodepisoval. „Pokud by originál přípisu ze dne 2. 5. 1941 nesl můj podpis, prohlašuji, že... by musel být falšován“. AMV, S – 531 – 6.

Následuje výčet svědeckých výpovědí, dílem ústních, dílem čtených ze spisů, a konstatování příslušných dokumentů. Výběr svědectví, která figurovala při soudním projednávání, byl k obžalovanému nápadně shovívavý, především v otázce udání Karla Hašlera. Reakce obžalovaného je popisována stereotypně: „Obžalovaný trvá na svém.“ Občas připojuje další tvrzení, někdy zcela nová, při nichž snad může spoléhat jen na to, že soud je se spisovým materiálem seznámen velmi nedokonale. Poprvé např. prohlašuje, že W. Dresseem byl vyšetřován čtyřikrát nebo že s M. Cettlem hovořil pouze dvakrát. K „přípisu ze dne 3. 4. 1942“ náhle uvádí: „Tento dopis jsem nepsal vůbec, protože jsem koncem [!] roku 1942 nebyl předsedou.“ Podobně ke svému barrandovskému projevu uvádí nejen to, že neřekl „cizáctí židé, nýbrž lidé“, ale též zcela nově popírá svůj tehdejší výrok, že byl poslán generálem Gajdou – „protože jsem jej ani neznal“.

Vypovídalo též několik svědků, kteří byli jmenováni v přípisu E. Moravcovi. Někteří uvádějí, že se o této skutečnosti dozvěděli až po válce, jiní, že se na ČMFÚ roku 1942 mluvilo o „nějakém udání“ Václava Binovce. Ovšem Jiří Havelka, redaktor Filmového kurýra, konstatuje, že byl koncem roku 1941 či začátkem roku 1942 upozorněn dr. Söhnelem, spojovacím úředníkem kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora v ČMFÚ, že V. Binovec učinil udání na gestapu proti několika činitelům českého filmu – i proti Havelkovi. Ten ovšem tehdy vyšetřován nebyl, později asi třikrát, neví, na čí podnět, v každém případě zůstal na svobodě. O přípisu E. Moravcovi se naproti tomu dozvěděl až po válce. Dodává přitom, že jeho list podléhal Moravcovu ministerstvu, ale Moravec do něj nijak zvlášť nezasahoval. Přímý vliv zmíněného přípisu na životní osudy neudává nikdo, Jaroslav Lesař (Leiser) konstatuje, že v letech 1943 – 1944 naléhala německá strana na jeho propuštění z ČMFÚ, ale mohla mít mnoho jiných důvodů. Ani Emil Sirotek nepotvrzuje spojitost mezi svým osobním osudem a přípisem, neví, zda měl vliv na to, že byl roku 1943 zproštěn funkce předsedy ČMFÚ; poznamenává, že k jeho zatčení roku 1944 došlo z jiných důvodů. Podotýká ovšem, že Binovcův rozklad měl následky na celkovou činnost a postavení ČMFÚ a že se Němci mohli o informace v něm obsažené opírat při svých neustálých zásazích. Miloš Havel (vyjma upozornění na zatčení E. Sirotky) Binovce spíše obhajuje a problematizuje naprostou věrohodnost Hašlerových údajů o totožnosti udavače. Tvrdí, že Moravec stejně neměl vliv na filmové záležitosti, protože podléhaly přímo úřadu K. H. Franka, že zmiňovaný Kosek byl od začátku okupace v USA a že podání nemělo pro nikoho následky, ani pro Filmové studio, o němž překvapivě uvádí, že bylo vlastně od začátku okupace zrušeno.

Soud uznal obžalovaného vinným podle bodů I a II a odsoudil jej „k trestu těžkého žaláře v trvání 3 (tří) roků ztřeštěného jedním tvrdým lůžkem čtvrtletně a ... k náhradě nákladů řízení trestního a výkonu svého trestu ... Dále soud vyslovuje, že obžalovaný pozbývá na dobu 3 let občanské cti a celý trest ... odpyká si ve zvláštních pracovních oddílech. Jmění 1/3 propadá státu.“⁷⁷⁾ Naproti tomu byl obžalovaný zproštěn obvinění podle bodu III. Ve zdůvodnění se k tomu dozvídáme, že „...zůstává sice ... jakési podezření ... avšak toto k bezpečnému zjištění jeho viny nestačí. Byl proto pro nedostatek důkazů obžaloby zproštěn, zejména když nebyla vyvrácena jeho obhajoba, že sám byl ... 4x vyslýchán.“

77) Do trestu byla započítána zajišťovací a řádná soudní vazba 12. 5. 1945 – 14. 11. 1945, 19. 12. 1945 – 16. 1. 1946, 6. 4. 1946 – 20. 6. 1947, 22. 6. 1948 – 22. 9. 1948 (den přelíčení).

Se zřetelem na výpovědi bratra a manželky, „z nichž soud zjistil, že obžalovaný v několika případech lidem pomohl před nasazením, zrušil soud § 16 retr. zák.“. Jako polehčující okolnost je uvedeno částečné doznání, zachovalost a (pokud správně čteme rukopis) snaha nahrazovat škodu. Nepřitěžovalo „nic“.

Vzhledem k započítání vyšetřovací vazby byl Binovec 7. 11. 1949 propuštěn na svobodu. Zájem policejních orgánů o jeho osobu tím ovšem nekončí. Některé materiály Archivu ministerstva vnitra, týkající se tohoto případu, naznačují, že na ministerstvu probíhalo – jakoby paralelně s historickým výzkumem – jakési samostatné pátrání. Ponecháme-li stranou účel této činnosti, nelze používaným prostředkům upřít systematickost, snahu po objektivitě (alespoň pro vnitřní potřebu) a zřejmou touhu zmapovat co nejširší předmět svého zájmu; v tomto případě např. fungování německých tajných služeb v protektorátu, jejich spolupráci a propojení s českým prostředím, a ovšem s tím související personální otázky. Z dokladů není pochopitelně možné zjistit naprosto nic o používaných metodách, o okolnostech výsledků ap. Při vědomí naprosté nekompetentnosti v této oblasti jsme se však např. nesetkali s indiciemi, že by v námi sledované záležitosti byl prováděn nezákonný nátlak; naopak se zdá, že některé momenty, jež by mohly V. Binovcovi přitížit, byly pominuty. O důvodech se můžeme jen dohadovat. Musíme se však zmínit ještě o jedné peripetii, která Binovcovi poslednímu zatčení a jeho procesu předcházela.

Patrně v roce 1955 byl zřízen zvláštní svazek, shrnující ve zkratce dosavadní (i budoucí) údaje o režiséru Binovcovi. Z něj se např. dozvídáme, že 20. 10. 1948, tedy víceméně paralelně, byl trestním nálezem ÚNV v Praze odsouzen k 8 měsícům vězení a peněžitě pokutě 120 000 Kčs pro členství a funkci v NOF, že vyšetřující komise z Hradce Králové žádá 26. 11. 1948 o zajištění V. Binovce jako spolupracovníka SD 100 – ale také, že byl 25. – 26. 5. 1948 zatčen jako podezřelý z protistátní činnosti, vyslýchán a sice propuštěn, nicméně proti němu bylo zahájeno trestní řízení pro styky se spojky z Německa, které „neoznámil, ale podporoval“. Šlo o schůzku s M. Tauermannem, který měl uprchnout po válce do Německa, později se však vracet a navštívit mj. i V. Binovce. Ten mu prý řekl, že by dal vše za odchod za hranice a zmínil se o údajných stycích s CIC.⁷⁸⁾ Tauermann byl zadržen pro spojení s mužem, zatčeným za vraždu strážmistra F. P. (zřejmě v souvislosti s přechodem do ciziny). V. Binovec potvrdil setkání, ale popřel, že při něm domlouval útěk za hranice.⁷⁹⁾

Později, přinejmenším roku 1949, byl V. Binovec obsáhle vyslýchán o protektorátních filmových poměrech a jejich protagonistech. Pro úplnost vyjímáme několik poznatků: O vládním radovi Zanklovi (zástupci šéfa kulturně politického oddělení v Úřadu

78) Zda je tento údaj reálný, či zda jde o svědectví „na objednávku“, o počátky fabrikace spikleneckých sítí a „center“, nevíme. Nelze nicméně nebrat v úvahu četná svědectví o tom, jak vznikající bipolarita světového uspořádání ovlivňovala denacifikaci a snahy o řešení problematiky provinění z válečných dob – a to na obou stranách. Např. S. Wiesenthal opakovaně uvádí příklady zájmu CIC o bývalé nacisty a spolupracovníky nacistických tajných služeb (i domnělé) a o tom, že jim CIC poskytovala ochranu. Srov.: Simon Wiesenthal, *Spravedlnost, nikoli pomstu*. Ostrava 1994, např. s. 45 – 53 (případ W. Stroncického).

79) Zde a dále viz AMV, 325 – 104 – 8 a 305 – 70 – 5.

říšského protektora) se prý říkalo, že byl spolužákem K. H. Franka. Úřadoval v jeho budově, do ČMFÚ jen docházel, ale byl „hlavou“ ČMFÚ a o všem důležitém rozhodoval s konečnou platností. Tvrdilo se, že se dává uplácet a podléhá vlivu alkoholu.

ČMFÚ, sídlící původně v paláci U Nováků ve Vodičkově ulici, bylo asi v polovině roku 1941 Němci reorganizováno a rozšířeno; v důsledku potřeby většího počtu kanceláří získalo celý dům v Klimentské ulici. Od počátku bylo ČMFÚ kontrolováno německými úředníky, zprvu hejtmanem Kegelem⁸⁰⁾ z Vídně, který svá hlášení odevzdával Dlesgenovi, předchůdci ing. Zankla; ten pak převzal, když byl počátkem roku 1941 Kegel převelen k armádě, jeho (a zároveň i Dlesgenovu) funkci. Za něj byl dozor německých úředníků ještě znatelně zpřísněn. Dohled nad filmovými zaměstnanci prováděl velmi nesmlouvavě příslušník SD Büxenstein, který prý též udržoval intenzivní styky s některými českými i německými filmovými pracovníky, např. s režisérem Svatoplukem Innemannem či německým státním příslušníkem Ludwigem Gubou, majitelem firmy produkující kulturní a krátké filmy. Poté, co byl Büxenstein poslán roku 1941 na frontu, přestává Binovec na ČMFÚ pravidelně docházet, protože přišel o svou funkci.

Podrobně jsou popisována cenzurní opatření. V rámci předběžné cenzury musel každý výrobce předložit námět a scénář v 10 či 12 exemplářích ČMFÚ, které je rozdalo k posouzení příslušným referentům, jmenovaným Zanklem. Důležité slovo měli prý Smola a jeho přítel podplukovník Novák, kteří dávali Zanklovi posudky. K Novákovi, který přišel na ČMFÚ v roce 1941, chodili údajně všichni autoři, režiséři a zástupci výroby a on jejich návrhy doplňoval německými instrukcemi a svými názory. Úzkostlivě dbal, aby se nic ani vzdáleně netýkalo okupace. Po schválení se začalo natáčet, ale už za několik dní probíhala, v přítomnosti zástupců výrobní firmy a režiséra, první předváděčka činitelům německých úřadů. Cenzory byli dr. Feil z ČMFÚ a dr. Klöpfer z Úřadu říšského protektora. Když skončilo natáčení, byl ještě neozvučený film znovu posuzován, a to Dressem, Smolou a Novákem za přítomnosti výrobce a režiséra. Po definitivním dokončení schvalovali film pouze cenzoři, v nepřítomnosti výrobce a autorů.⁸¹⁾

Dále se o V. Binovcovi ze spisů dozvídáme už jen to, že uprostřed padesátých let pracoval jako závozník národního podniku v Praze a že v červenci 1966 odjel do NSR a dopisem sdělil, že už se do ČSSR nevrátí. Podle svědectví z prosince téhož roku jej v Mnichově u sebe ubytoval Miloš Havel, který se prý o Binovce stará a pomáhá mu. Zaměstnání mu údajně shání J. A. Holman, který zamýšlí využít jeho emigrace také ve Svobodné Evropě.⁸²⁾ Emigrace byla prý předem připravena a oba už na Binovce čekali. Tímto údajem, zdá se, Binovcův příběh v Čechách končí.

Obsah samotného přípisu již snad není třeba podrobněji komentovat, omezíme se tedy jen na několik poznámek. Ke genezi „homosexuálních zločinů“ Václava Kršky přináší ve svých pamětech jímavé svědectví Jiří Weiss. Nelze zapomínat, že v době vzniku

80) Jde zřejmě o Antona Kögla, vedoucího Filmtreuhandstelle – viz oběžník č. 39/40 z 19. 4. 1940.

81) Viz výpověď ze 3. 2. 1949, AMV, 44 – 169 – 1.

82) K tomu srov. výpověď B. Sieberta z 2. 1. 1946: „...někdy v roce 1943 ... obvinil Binovec u Drässeho v mé přítomnosti režiséra Holmana z Prahy jako salonního komunistu a divil se, jak je možno, aby tento ještě ve filmu pracoval.“ AMV, S – 531 – 6.

přípisu byla homosexuální orientace, alespoň v Německu, možným důvodem k internaci v koncentračním táboře (včetně označení příslušně zbarveným trojúhelníkem). Smutnou pasáží je též výčet zásluh „Vincence Schlögl“, mezi něž patří i snaha, pokud víme neznámá, natočit film o „zhoubné činnosti Židovstva na českém venkově“, korespondující s antisemitskou notou v Čápoově *Janu Cimburovi*. Zmínku o dlouholeté práci v divadle Vlasty Buriana je zřejmě třeba vnímat v kontextu vysokého hodnocení „kulturně politické“ úlohy tohoto divadla ze strany německých činitelů. K případu Josefa Auerbacha, „největšího z pražských výrobců“ (J. Weiss), jenž tolik stál o film Leni Riefenstahlové, uvedme, že jeho firma Elektafilm ve výše zmíněném výčtu arizovaných společností pochopitelně nefiguruje. Nešlo zřejmě o jediný podobně „s předstihem arizovaný“ podnik.

Obraťme ještě pozornost k jazyku přípisu. Ten, kdo pamatuje rétoriku minulých desetiletí a připisuje ji jednoznačně tehdejšímu režimu, může být překvapen, kolik jejích jazykových klišé a s nimi spojených myšlenkových schémat vznikalo již za okupace. Vezmeme-li v úvahu neustávající proud komentářů protektorátního tisku či rozhlasových promluv, jistě nejen Moravcových, bude se nám zdát, že právě tehdy se, alespoň ve všeobecném, celospolečenském rozsahu, začíná etablovat tento způsob myšlení i jeho výrazivo. Jakkoli nenávistné pasáže nalezneme např. v publicistice druhé republiky, převahuje v nich ještě živoucí lidská emoce a z ní vyplývající projev. Způsob argumentace i jazyk Binovcova přípisu však jako by již odkazovaly k odosobněné, popravčí neřeči politických procesů či Třiceti let bojů za českou socialistickou poesii. Znění nálepek a nadávek je samozřejmě odlišné, mnohá spojení nejsou ještě „vycizelována“ a vyskytují se teprve v zárodečné podobě, zato ideové brýle již pevně přirostly k očím.

Kádrování, včetně hodnocení původu, pracující někdy s fantasmagorickými údaji (*strýc obhájce židovského emigranta z Německa; přítel uprchlého předsedy branného výboru, nár. soc. poslance...*) je pevně v sedle, pracuje s minulými prohřešky (*nadporučík v české armádě; kdysi význačný radikální soc. demokrat; legionář; pověstný komunista; muž bývalého režimu, jež jiný zloduch a našeptávač je ochoten zaměstnávat, dobře platit a poskytnout mu asyl...*), s podezřelým vzděláním (protentokrát v *Dijonu*) – a svévolná klasifikace názorových hledisek, předurčujících či vylučujících odbornou způsobilost, je už všudypřítomná. Dotud nebývalý pohled na realitu si žádá tvorbu novotvarů, fakta a substantiva se neobejdou bez adjektiv, která je tepre „řádně označí“ a „vřadí do správných souvislostí“. Celková pravopisná a stylistická úroveň jde ruku v ruce s úrovní myšlení, které rezignovalo na vlastní určení, aby se proměnilo v apriorně předznamenany bojový prostředek. Za všemi nezdary je uvažování tohoto druhu přímo nuceno vidět *spiknutí*, které je středobodem jeho představivosti, rotující kolem *klik, tajného působení a záhadných vlivů, podezřelých praktik, metod a rejdů, sabotáží, zloduchů a našeptávačů* – a odhalující *triumviráty, mistry přetvářky a pochlebnictví*, kteří tak lehce získávají důvěru *lehkověrných míst*. Aby ti, kdo jsou *smutně proslulí* např. pro *nenávistné psaní* (lépe *štvání*) proti českému (rozuměj mému) filmu, *dvorní režiséři hradních clownů, nabobsky jednající plutokratičtí Havlové* (zaznamenejme, že mít majetek začíná být už tehdy podezřelý) – a vůbec všechny ty *pravé ruce pověstných Hájků, placení referenti, prohnílá administrativa, známí židovští štváci, homoerotičtí židé, filmoví židé* či snad *ti, kdo jsou stále ještě ženati s židovkou, pochlebovačné a intrikánské skupiny, poslušní*

přísluhovači atd. nemohli *ve službách pověstných komunistů* nadále a za pomoci průhledných výmluv pobírat tzv. národní ceny či obstarávat jejich udílení za „díla“ v uvozovkách, aby nemohli jako *nastrčení ředitelé* krýt nekalé počiny zahraničních židů (z Metro-Goldwyn-Mayer i odjinud), *nosit odznak Ať žije rudé Španělsko*, *uvolňovat cestu importu z USA*, *arijstvím zakrývat židovské machinace*, aby jim bylo už jednou provždy znemožněno páchat *pasivní resistenci*, *ba sabotáž*, *zavádět byrokratickou administrativu*, *po zednářsku popravovat*, *co nejostřeji leč chytrácky skrytě se stavět* a působit jako ideoví nepřátelé, *bojkotovat kladnou spolupráci*, *praktikovat levičácké výlevy* a *neblahý vliv*, *odstraňovat ty, kdo se snaží o kladnou spolupráci s Říší*, *kdo přicházejí se zdravými návrhy*, *zúčastnili se ve svět. válce* a *byli přitom zraněni* – a vůbec všechny *spolehlivé odborníky*, kteří jsou zárukou *spolehlivosti a píce...* Prostě aby se nemohlo nadále stávat, že by *bezpohlavní* podlehli *psychologickému teroru* či *zednářské úlisnosti Sirotkovy* (či jakékoli jiné) *kliky* a *stali se poslušnými přísluhovači...* – za to vše se stavěl a spolupomáhal to zavádět i tento „elaborát“ a jeho pisatel. Také jemu, především ovšem jeho *našeptavačům*, *inspirátorům* a vůbec oněm *temným silám*, které stály v pozadí, *tahaly za nitky* a *umožnily tyto temné machinace*, *ba přímo je vnesly na jeviště dějin*, vděčíme za několik neveselých okamžiků vlastních, ale především za tragédie tolika cizích životů... a za obavy, že metamorfózy tohoto (ne)uvažování jsou kolem nás stále živé.

PhDr. Helena Krejčová (1951)

Vystudovala historii a etnografii na FF UK v Praze, řadu let pracovala v Literárním archivu PNP, v současné době vede židovská studia v Ústavu pro soudobé dějiny. Zabývá se českožidovskou asimilací, antisemitismem a osudem českých židů v období holocaustu. Na toto téma publikovala řadu článků v domácích i zahraničních vědeckých časopisech.

(Adresa: Ústav pro soudobé dějiny, Vlašská 9, 118 00 Praha 1)

Otomar Krejča ml. (1947)

Vystudoval herectví na pražské DAMU, byl členem Divadla za branou, Lyry Pragensis i Divadla za branou II. Působí též jako publicista a překladatel divadelních her a beletrie z ruštiny a francouzštiny.

Hrané filmy Václava Binovce:

Démon rodu Halkenů (Weteb, 1918), *Dobrodružství Joe Focka* (Weteb, 1918), *Ošálená komtesa Zuzana* (Weteb, 1918), *A vašeň vítězí* (Weteb, 1918), *Bogra* (Weteb, 1919), *Evin hřích* (Weteb, 1919), *Krasavice Kaťa* (Weteb, 1919), *Oklamaný hypnotisér Swengali* (Weteb, 1919), *Pro hubičku do Afriky* (Weteb, 1919), *Sivooký démon* (Weteb, 1919), *Titinekův náhrdelník* (Weteb, 1919) *Plameny života* (Weteb, 1920), *Za svobodu národa* (Weteb, 1920), *Černí myslivci* (Weteb, 1921), *Irčin románec I* (Weteb, 1921), *Irčin románec II* (Weteb, 1921), *Poslední radost* (Weteb, 1921), *Román boxera* (Weteb, 1921), *Adam a Eva* (Weteb, 1922), *Děvče z Podskalí* (Weteb, 1922), *Láska slečny Věry* (Weteb, 1922), *Marville detektivem* (Weteb, 1922),

ILUMINACE

H. Krejčová – O. Krejča ml.: Případ Binovec

Noc tříkrálová (Weteb, 1922), *Ulička hříchu a lásky* (Weteb, 1922), *Madame Golvery* (Weteb, 1923), *Vyzna-
vači slunce* (Weteb, 1925), *Irča v hnízdečku* (Weteb, 1926), *Pepina Rejholcová* (Melody, 1932), *Žena, která
ví co chce* (Meissner, 1934), *Polibek ve sněhu* (Alex, 1935), *Svatá lež* (Brunafilm, 1935; nedokončeno), *Jízdní
hlídka* (AB, 1936), *Naše jedenáctka* (Beda Heller, 1936), *Lízín let do nebe* (Europa, 1937), *Poručík Alexan-
der Rjepkin* (Meissner, 1937), *Ze všech jediná* (Lloyd, 1937), *Bláhové děvče* (Elekta, 1938), *Druhé mládí*
(Arko, 1938), *Jarka a Věra* (Lucerna, 1938), *Lízino štěstí* (Europa, 1938 – 1939), *Nevinná* (Continental,
1939), *Dceruška k pohledání* (Continental, 1940), *Madla zpívá Evropě* (Europa, 1940), *Píseň lásky* (Brom,
1940), *Městečko na dlani* (National, 1941 – 1942), *Bludná pouť* (National, 1944 – 1945; nedokončeno).

Další citované filmy:

Babička (František Čáp, 1940), *Bílá nemoc* (Hugo Haas, 1937), *Dejte nám křídla* (Jiří Weiss, 1936),
Jan Cimbura (František Čáp, 1941).

SUMMARY

THE BINOVEC CASE

Helena Krejčová – Otomar Krejča, Jr.

A fifteen-page report written by Czech film director Václav Binovec, to Emanuel Moravec, Minister for Schools and National Education in the government of the German Protectorate of Bohemia and Moravia, dated April 3, 1942, informing on prominent members of the Czech staff of the Bohemia-Moravia Cinematic Centre, provides material evidence of Czech activism in collaborating with the Nazi occupation authorities during World War II. The author of the document made his debut in Czech cinematography in 1918, to represent in the ensuing period until the end of World War II a line of directors whose output pandered to the then dominant tendencies towards commercialism in film, as well as to momentary fads and topical political commissions. Apart from his cinematic career, however, Václav Binovec was also politically involved in the Czech fascist movement and in the local film-makers' guild. Underlying his attachment to these activities was a combination of political, nationalist and social motives, including both material dire straits and unfulfilled ambitions – artistic among others – which were eventually transformed in the high-aspiring „eternal outsider“ into an attitude of permanent disapproval of the situation prevailing in Czech cinema and in society as a whole between the two world wars. Václav Binovec's feeling of bitter frustration became still more pronounced in the post-Munich era, in whose atmosphere of defeatism and hopelessness following the collapse of Czechoslovakia as a sovereign nation he was not the only one to view the situation as the definitive demise of democracy in Central Europe. Binovec's pro-German orientation after the occupation of March 15, 1939 was most likely caused among other things by the dramatic increase in the prestige of German film industry which was then experiencing a major boom. During the periods of the post-Munich republic and the protectorate, Binovec's attitudes outlined above were translated into specific terms, including calls for the purge of Jews from Czech filmmaking, personal assistance in the occupation of Prague's Barrandov film studios by Czech fascists on March 16, 1939, and last but not least, contacts and active collaboration with the Nazi authorities and police. Although after the war Binovec denied his engagement in these acts, he did not escape trial on charges which included that of having served as an informant of the Protectorate authorities, German and Czech alike, on prominent Czech representatives of the Bohemia-Moravia Cinematic Centre. Evidence of this is now provided by the newly edited documentary material enclosed here.

Translated by Ivan Vomáčka